

Ο στρατηγός Γεώργιος Τσολάκογλου υπογράφει το έγγραφο της τελικής συνθηκολόγησης του Ελληνικού Στρατού στη Θεσσαλονίκη.

Αντίσταση & πολιτικές ανακατατάξεις

Ο διοικητής της Μηχανοκίνητης Ταξιαρχίας-Σωματοφυλακής του Χίτλερ, Ζεπ Ντίτριχ, που δέχθηκε την πρόταση ανακωχής του Τσολάκογλου. Στη φωτογραφία συνομιλεί με Ελληνες αξιωματικούς λίγο μετά την υπογραφή της πρώτης ανακωχής.

Τελευταία μάχη κατά των εισβολέων επί ελληνικού εδάφους δόθηκε στην Κρήτη, την οποία οι Γερμανοί κατέλαβαν στις 31 Μαΐου 1941. Ο βασιλιάς και η υπό τον Εμμανουήλ Τσουδερό κυβέρνησή του κατέφυγαν στην Αίγυπτο για να συνεχίσουν τον αγώνα, ενώ η SOE έχασε κάθε επαφή με τους συνεργάτες της στην κατεχόμενη Ελλάδα λόγω της αχρήστευσης των δύο ασυρμάτων του «Προμηθέα». Η επαφή αποκαταστάθηκε χάρη στις προσπάθειες του Οδυσσέα. Αυτός είχε αποκλεισθεί στην Κρήτη, αλλά κατόρθωσε μετά από περιπετειώδες ταξίδι να φθάσει στη Σμύρνη τον Σεπτέμβριο του 1941. Εκεί συνάντησε τον Πώσον, ο οποίος τον εφοδίασε με νέους κωδικούς και κρυστάλλους και τον έστειλε στην Ελλάδα. Ετσι, μετά από επτά σχεδόν μήνες αποκαταστάθηκε η επαφή με το Κάιρο μέσω Σμύρνης, γιατί οι ασύρματοι που είχε αφήσει η SOE δεν ήταν αρκετά ισχυροί για την απευθείας επαφή Αθήνας-Καΐρου.

Γερμανοί στρατιωτικοί φωτογραφίζονται στον Παρθενώνα.

Στο μεταξύ στο κατεχόμενο από τους Γερμανούς τμήμα της Ελλάδας, σ' αυτό δηλαδή που κυρίως θα δρούσαν οι θρησκευτικές υπηρεσίες, άρχισαν να σημειώνονται δραματικές αλλαγές, οι οποίες ανέτρεψαν την κατάσταση που επικρατούσε μέχρι τότε. Οι κυριότεροι παράγοντες που συνετέλεσαν στη διαμόρφωση της νέας κατάστασης ήταν οι εξής:

- Τα πολλά και δυσεπίλυτα προβλήματα που δημιούργησε η ξένη κατοχή, όπως ο επισιτισμός, που ήταν και το σπουδαιότερο, η αποκατάσταση των συγκοινωνιών, η αποστράτευση και πολλά άλλα.

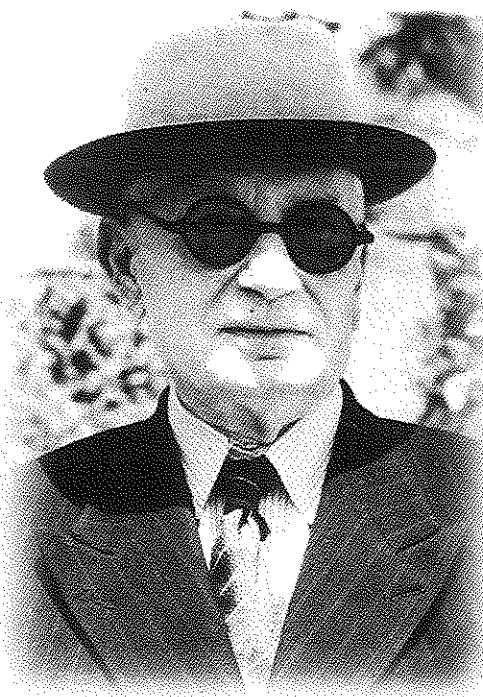
- Η αυθόρμητη και με πολλούς τρόπους εκδηλούμενη απόφαση της συντριπτικής πλειοψηφίας των Ελλήνων να αντισταθεί στους κατακτητές, ώστε να συμβάλλει στην ήττα τους και να επιταχύνει την απελευθέρωση της πατρίδας. Κορυφαία πράξη αυτών των εκδηλώσεων κατά τις πρώτες ημέρες της Κατοχής ήταν η υποστολή της γερμανικής σημαίας από την Ακρόπολη τη νύκτα της 31ης Μαΐου 1941 από δύο φοιτητές, τον Μανώλη Γλέζο και τον Απόστολο Σάντα.

- Η εκδήλωση της έντονης δυσαρέσκειας μεγάλου τμήματος του ελληνικού λαού για το δικτατορικό καθεστώς που είχε επιβάλει από το 1936 ο Ιωάννης Μεταξάς με την ανοχή του βασιλιά Γεωργίου Β'. Επακόλουθο αυτής της δυσαρέσκειας ήταν η αξιώση όλων οχεδόν των κομμάτων (εκτός από τους βασιλόφρονες) να μην επιστρέψει ο Γεώργιος στην Ελλάδα πριν από τη διενέργεια δημοψηφίσματος, επιθυμία όμως που ήταν εις διαμέτρου αντίθετη με τη θούληση της

θρησκευτικής κυβέρνησης για την επάνοδο του Γεωργίου στον Θρόνο του αμέσως μετά την απελευθέρωση της χώρας και μάλιστα χωρίς δημοψήφισμα.

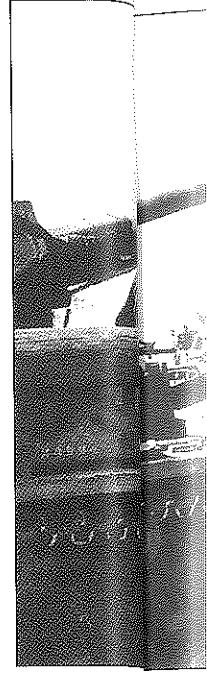
- Η εμφάνιση στην Ελλάδα αντιστασιακών οργανώσεων οι δραστηριότητες των οποίων ενδιέφεραν άμεσα τις θρησκευτικές υπηρεσίες και ειδικότερα τη SOE.

Είναι, λοιπόν, σκόπιμο να αναφερθούν αυτοί οι παράγοντες αναλυτικότερα. Μετά τη συνθη-

Ο αρχηγός του Κόμματος των Φιλελευθέρων, Θεμιστοκλής Σοφούλης.

*Αστοι και
ρακένδυτοι Ελληνες
στρατιώτες
περιπλανώνται στην
Αθήνα το καλοκαίρι
του 1941.*

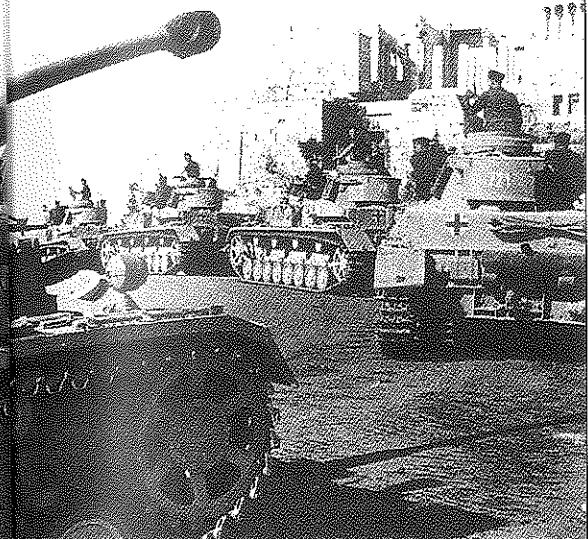
κολόγηση, την οποία υπέγραψε ο αντιστράτηγος Τσολάκογλου με τους Γερμανούς και στη συνέχεια με τους Ιταλούς (23 Απριλίου 1941), όλες οι αφοπλισμένες μεγάλες μονάδες του Ελληνικού Στρατού άρχισαν να κινούνται, άλλοτε συντεταγμένες και άλλοτε όχι, προς Νότο. Ένας μεγάλος αριθμός από τους μαχητές της Αλβανίας συγκεντρώθηκε στην περιοχή της πρωτεύουσας με την ελπίδα ότι θα εύρισκαν ευκολότερα κάποιο μέσο για να κινηθούν προς τους τόπους προορι-

σμού τους. Με την πάροδο του χρόνου, έστω και δύσκολα, πολλοί το κατόρθωσαν. Οσοι, όμως, κατάγονταν από νησιά συναντούσαν τεράστιες δυσκολίες κυρίως λόγω έλλειψης πλωτών μέσων. Ακόμη τραγικότερη ήταν η τύχη των αξιωματικών και των οπλιτών της 5ης Μεραρχίας Κρητών, στους οποίους, και αν ακόμη έθρισκαν μεταφορικό μέσο, απαγορευόταν να κινηθούν προς την Κρήτη, η οποία μέχρι το τέλος Μαΐου 1941 αποτελούσε ελεύθερο τμήμα της Ελλάδας.

*Γερμανική
παρέλαση νίκης
στην Αθήνα
(Μάιος 1941).*

Γερμανικά άρματα μάχης σταθμευμένα κάτω από την Ακρόπολη.

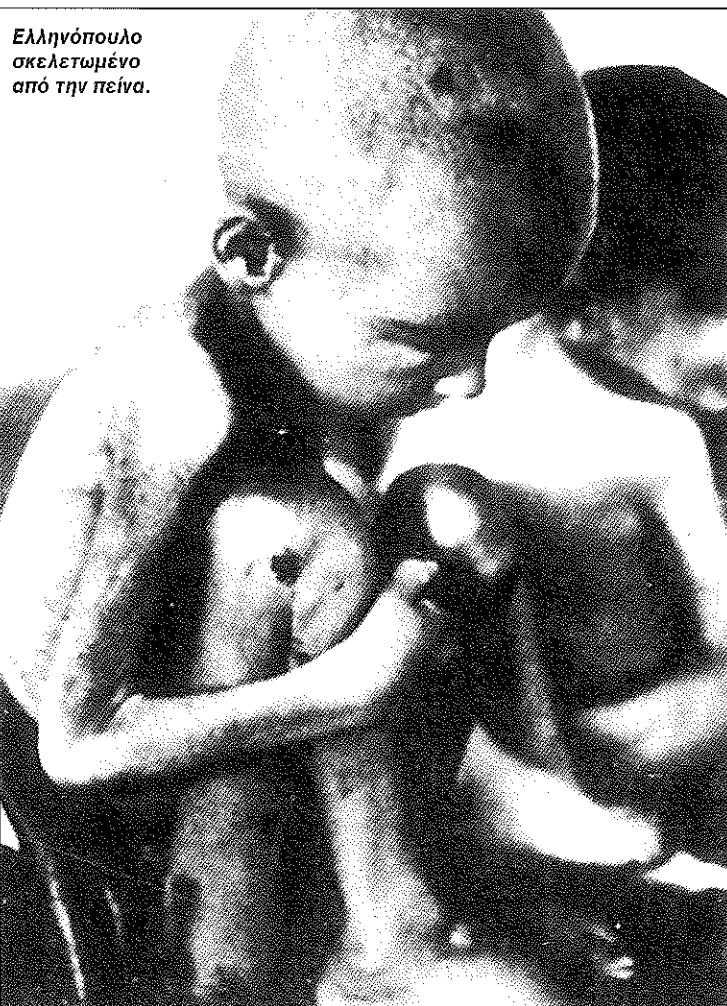

Την ίδια εποχή πολλοί Βρετανοί αξιωματικοί και οπλίτες, οι οποίοι δεν είχαν κατορθώσει να διαφύγουν όταν το Βρετανικό Εκστρατευτικό Σώμα εκκένωσε την Ελλάδα και δεν είχαν συλληφθεί αιχμάλωτοι, κρύβονταν στην ελληνική ύπαιθρο και στις πόλεις όπου τους περιέθαλπαν με κίνδυνο της ζωής τους Ελληνες πολίτες. Μολονότι το βρετανικό Γενικό Επιτελείο είχε δημιουργήσει από τον Σεπτέμβριο του 1939 την οργάνωση MI9, της οποίας αποστολή ήταν η διάσωση στρατιωτικών που είχαν μείνει πίσω από τις εχθρικές γραμμές, στην Ελλάδα (και αργότερα στην Κρήτη) η οργάνωση αυτή δεν διαδραμάτισε κανέναν ρόλο, τους πρώτους τουλάχιστον μήνες. Τη διάσωση και διαφυγή των Βρετανών στρατιωτικών ανέλαβαν οι πρώτες ελληνικές μυστικές αντιστασιακές οργανώσεις που εμφανίσθηκαν ξαφνικά και αυθόρμητα σχεδόν ταυτόχρονα με την άφιξη των Γερμανών. Μέλη αυτών των οργανώσεων έρχονταν σε επαφή με τολμηρούς καραβούρηδες, οι οποίοι με τα μικρά τους πλοιάρια και με κίνδυνο της ίδιας της ζωής τους αναλάμβαναν να μεταφέρουν τους φυγάδες συνήθως στα μικρασιατικά παράλια, αλλά ακόμη και στην Αίγυπτο.

Ορισμένους από τους φυγάδες οι διάφορες βρετανικές μυστικές υπηρεσίες της Μέσης Ανατολής, αφού τους εφοδίαζαν με ασυρμάτους, εκρηκτικά και άλλα υλικά, τους ξαναέστελναν στην κατεχόμενη Ελλάδα για να βοηθήσουν στη φυγάδευση και άλλων συναδέλφων τους, αλλά και για να δημιουργήσουν αντιστασιακούς πυρήνες με τη βοήθεια Ελλήνων συνεργατών. Αργότερα και μέχρι το τέλος της Κατοχής η μεταφορά οργανώθηκε καλύτερα και συνεχίσθηκε με τη

Αμαξίδια με ανθρώπους νεκρούς λόγω αστίας, οι οποίοι περιμένουν να ταφούν σε κάποιο νεκροταφείο.

Ελληνόπουλο σκελετωμένο από την πείνα.

Ο αρχηγός της ΠΕΑΝ, επισμηναγός Κώστας Περρίκος. Η οργάνωσή του ανατίναξε τα γραφεία της προδοτικής οργάνωσης ΕΣΠΟ.

Το αρχηγείο της ΕΣΠΟ λίγο μετά την ανατίναξή του.

διαφυγή Ελλήνων αξιωματικών, πολιτικών, όπως ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος και ο Γεώργιος Παπανδρέου, αλλά και απλών ανθρώπων οι οποίοι ήθελαν να πολεμήσουν τους εχθρούς της πατρίδας.

Οι αντιστασιακές οργανώσεις που δημιουργήθηκαν κατά τους πρώτους μήνες της Κατοχής διακρίνονταν σε δύο κατηγορίες χωρίς πάντοτε σαφή όρια. Στην πρώτη κατηγορία ανήκαν αυτές που είχαν ως σκοπό μόνο την πολεμική προσπάθεια (κατασκοπεία, δολιοφθορές), ενώ στη δεύτερη αυτές που, εκτός από την πολεμική προσπάθεια, είχαν και πολιτικές επιδιώξεις.

Κλασικό παράδειγμα της πρώτης κατηγορίας ήταν η οργάνωση με τα αρχικά ΠΕΑΝ (Πανελλήνια Ενωση Αγωνιζομένων Νέων) και αρχηγό τον αξιωματικό της Αεροπορίας Κώστα Περρίκο. Στις 20 Σεπτεμβρίου 1942 μέλη της ΠΕΑΝ ανατίναξαν τα γραφεία της φασιστικής οργάνωσης ΕΣΠΟ (Εθνική Σοσιαλιστική Πατριωτική Οργάνωση) στην Αθήνα (στη συμβολή των οδών Πατησίων και Γλάδοντος), η οποία προσπαθούσε να δημιουργήσει μια ελληνική λεγεώνα που θα πολεμούσε στο ρωσικό μέτωπο στο πλευρό των Γερμανών. Από την ανατίναξη σκοτώθηκαν ή τραυματίσθηκαν 40 περίπου μέλη της ΕΣΠΟ και ανεξαρίθμητος αριθμός Γερμανών. Δυστυχώς, μετά από προδοσία οι κατακτητές συνέλαβαν τα περισσότερα μέλη της οργάνωσης που συμμετείχαν στη δολιοφθορά, μεταξύ αυτών και τον Περρίκο και τους εκτέλεσαν. Ετσι, η ΠΕΑΝ έπαισε να υφίσταται από τον Νοέμβριο του 1942. Αργότερα αναδιοργανώθηκε υπό νέα ηγεσία και δραστηριοποιήθηκε σε δολιοφθορές μέχρι το τέλος της Κατοχής.

Στην ίδια κατηγορία ανήκαν άλλες δέκα περίπου οργανώσεις δολιοφθορών, κατασκοπείας και φυγαδεύσεων, οι οποίες συνεργάζονταν με αντίστοιχες βρετανικές μυστικές υπηρεσίες. Τέτοιες ήταν:

- Ο «Ομηρος», που ιδρύθηκε τον Σεπτέμβριο του 1941 με πρωτοβουλία του Παναγιώτη Κανελλόπουλου και είχε αρχηγό τον συνταγματάρχη Στυλιανό Κιτριλάκη. Ο «Ομηρος» συνεργάζόταν με την ISLD και είχε αναπτύξει δίκτυα πληροφοριών σε όλη την Ελλάδα. Είχε φυγαδεύσει με πλοιάρια στην Τουρκία περί τα 120 άτομα, ενώ από τον Ιούλιο του 1942, οπότε εφοδιάσθηκε με ασύρματο, διαβίθασε περισσότερα από 2.500 σήματα και 159 δελτία πληροφοριών.
- Ο «Μαλέας», που ιδρύθηκε από τον πλοίαρχο Αλέξανδρο Λεβίδη με σκοπό την περίθαλψη και διαφυγή των Βρετανών που είχαν παραμείνει κρυμένοι στην Ελλάδα. Από τον Οκτώβριο του 1942 η οργάνωση διαιρέθηκε σε δύο κλάδους, έναν για τις πληροφορίες και έναν για τις φυγαδεύσεις. Στον κλάδο των πληροφοριών δόθηκε το όνομα «Άλκη» και μέχρι τον Αύγουστο του 1943 είχε αρχηγό τον αντιπλοίαρχο Ευγένιο Βα-

λασάκη, τον οποίο αντικατέστησε μέχρι το τέλος του πολέμου ο επίσης αντιπλοίαρχος Κωνσταντίνος Χασιώτης.

● Ο «Κόδρος», που ιδρύθηκε από τον πλωτάρχη Παναγιώτη Λυκούρεζο και ανέλαβε από τον Απρίλιο του 1944 τη μεταφορά στη Μέση Ανατολή πολιτικών προσώπων για τη συμμετοχή τους στο Συνέδριο του Λιβάνου. Επίσης στον «Κόδρο» ανατέθηκε η εξασφάλιση της επικοινωνίας μεταξύ της εξόριστης ελληνικής κυβέρνησης και του διορισμένου από την ίδια στρατιωτικού διοικητή Αθηνών, Παναγιώτη Σπηλιωτόπουλου. Ο «Κόδρος», όπως και η «Αλίκη», συνεργάζονταν με την ISLD.

● Ο «Μίδας 614» και η «Υθόννη» ή «Απόλλων» (από το φευδώνυμο του αρχηγού της, Ιωάννου Πελτέκη), που ήταν από τις μεγαλύτερες οργανώσεις πληροφοριών και δολοιφθορών της Ευρώπης. Για τις δύο αυτές οργανώσεις θα γίνει λόγος εκτενέστερα στα επόμενα.

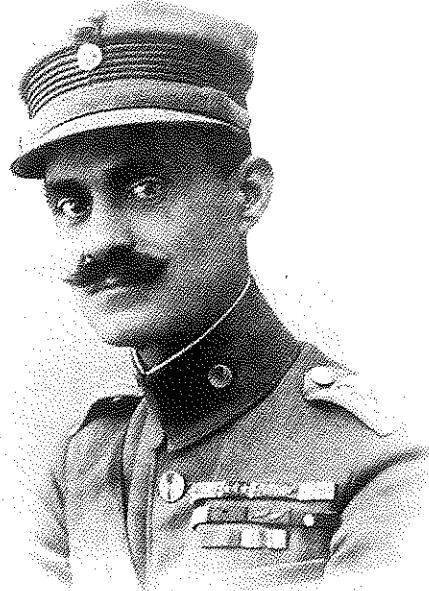
● Ο «Πλούτων» και η «Μπουμπουλίνα», της ηρωΐδας Λέλας Καραγιάννη, οι «Βύρωνες» και ίσως και μερικές άλλες.

Τα μέλη αυτών των οργανώσεων ήταν εθελοντές που γνώριζαν άριστα ότι η ενδεχόμενη αποκάλυψη και σύλληψή τους θα τους οδηγούσε με βεβαιότητα σε σκληρά θασανιστήρια και τελικά

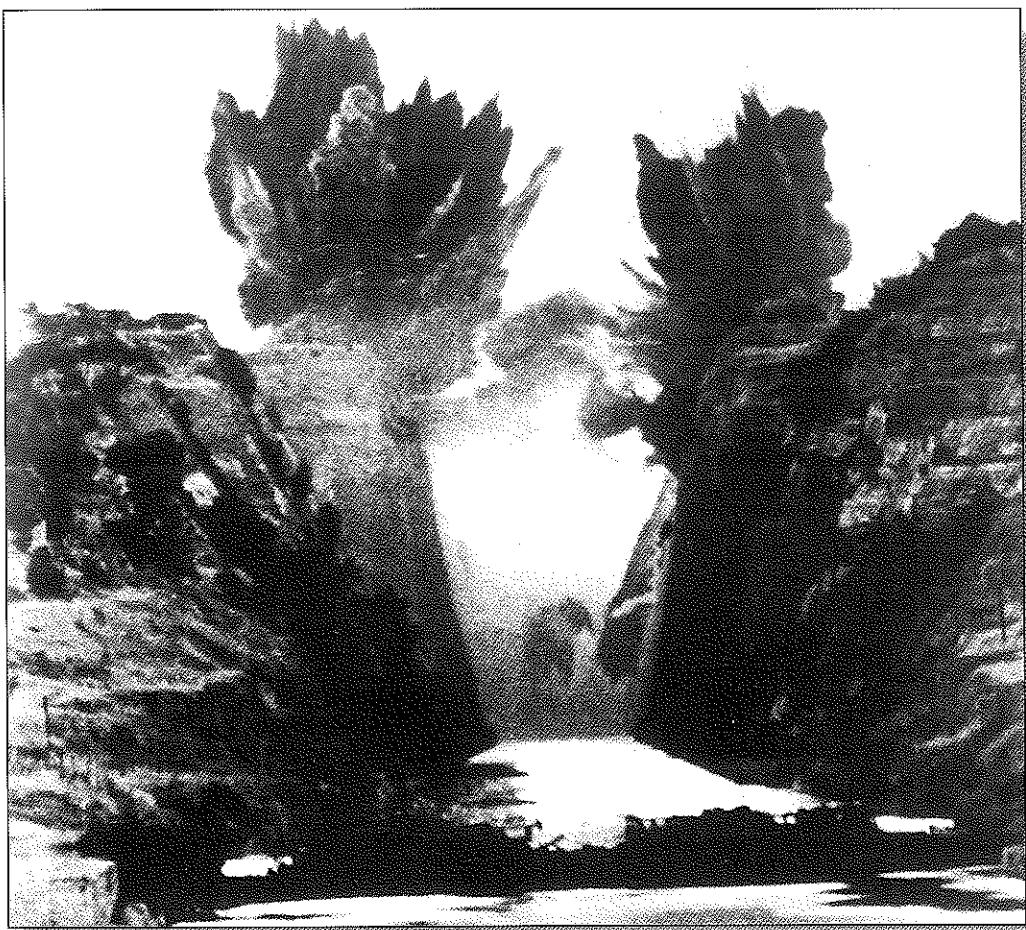
στον θάνατο. Ανήκαν σε διαφορετικές κοινωνικές τάξεις, είχαν διαφορετική μόρφωση και επαγγελματική ενασχόληση και συχνά αποκλίνουσες αναζητήσεις. Είχαν όμως και έναν ισχυρότατο δεσμό: την κοινή προσπάθεια καταπολέμησης του εχθρού με κάθε μέσο.

Μετά την απελευθέρωση και αφού είχε εξαλειφθεί κάθε κίνδυνος από τους κατακτητές, εμφανίσθηκαν διάφοροι κατά φαντασία αντιστασιακοί, οι οποίοι αυτοπαρουσιάσθηκαν ως αρχηγοί διαφόρων αγνώστων οργανώσεων. Μια τέτοια οργάνωση ήταν ο «Σκορδίλης», η οποία υποτίθεται ότι διέθετε 40 πλοιάρια και ότι φυγάδευσε 800 Βρετανούς (Αλιμπράντης, 259). Άλλα και για τις πραγματικές οργανώσεις γράφτηκαν κατά καιρούς πολλές υπερβολές και φανταστικά ακόμη γεγονότα. Όλα αυτά βέβαια δεν μειώνουν καθόλου τους αγωνιστές του Μυστικού Πολέμου, οι οποίοι προσέφεραν ανεκτίμητες υπηρεσίες συνδυασμένες με πολλές θυσίες και αίμα.

Οι αντιστασιακές οργανώσεις της δεύτερης κατηγορίας ήταν οι μεγαλύτερες σε όγκο και διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στον αγώνα κατά

Ο Νικόλαος Πλαστήρας.

Η ανατίναξη της γέφυρας του Ισθμού της Κορίνθου από τους Βρετανούς κατά την υποχώρησή τους.

*Μονάδες του ΒΕΣ
υποχωρούν προς τα
ελληνικά λιμάνια για
να επιβιβασθούν
στα πλοία.*

των κατακτητών. Ακολουθώντας τη χρονολογική σειρά της ίδρυσής τους, όπως τουλάχιστον τις παρουσίασαν οι ίδιες, αυτές ήταν:

- Ο ΕΔΕΣ (Εθνικός Δημοκρατικός Ελληνικός Σύνδεσμος), με ημερομηνία ίδρυσης την 9η Σεπτεμβρίου 1941 και αρχηγό τον τότε συνταγματάρχη Ναπολέοντα Ζέρβα. Σκοπός του ΕΔΕΣ ήταν μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας η «εγκαθίδρυση δημοκρατικού πολιτεύματος σοσιαλιστικής μορφής... και η αποκάλυψη της προδοσίας του τέως θασιλέως Γεωργίου». Ο Ζέρβας ανακήρυξε αρχηγό του ΕΔΕΣ τον δημοκράτη απόστρατο στρατηγό Νικόλαο Πλαστήρα, που διαβιούσε τότε στη μη κατεχόμενη Γαλλία.
- Το ΕΑΜ (Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο), που ιδρύθηκε με πρωτοβουλία του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδος (ΚΚΕ) στις 27 Σεπτεμβρίου 1941 με σκοπό την απελευθέρωση

*Ο αρχηγός του 5/42
Συντάγματος Ευζώνων,
Δημήτριος Ψαρρός.*

ση του έθνους από τον ξένο ζυγό, την προκήρυξη σκολιών μετά την εκδίωξη των κατακτητών και την κατοχύρωση του δικαιώματος του ελληνικού λαού για τον τρόπο διακυβέρνησή του.

● Η ΕΚΚΑ (Εθνική Και Κοινωνική Απελευθέρωση), που ιδρύθηκε έναν σχεδόν χρόνο αργότερα (Νοέμβριος 1942), με αρχηγό τον συνταγματάρχη Δημήτριο Ψαρρό. Στο καταστατικό της, που δημοσιεύθηκε πέντε μήνες μετά την ίδρυσή της, η ΕΚΚΑ έκανε λόγο για απελευθέρωση από διπλή σκλαβιά και για εγκαθίδρυση «Ολοκληρωμένης Λαοκρατούμενης Δημοκρατίας».

Οι τρεις αυτές οργανώσεις, καθώς και μια ακόμη, η ΥΒΕ (Υπερασπισταί Βορείου Ελλάδος), που ιδρύθηκε στις 10 Ιουλίου 1941 στη Θεσσαλονίκη, σχημάτισαν και αντάρτικες ομάδες που έδρασαν στις ορεινές περιοχές της Ελλάδας. Η ΥΒΕ έναν χρόνο αργότερα μετονομάσθηκε σε ΠΑΟ (Πανελλήνια Απελευθερωτική Οργάνωση).

Μια δεύτερη ομάδα οργανώσεων αυτής της κατηγορίας που εμφανίζονταν ως «απολιτικές», αλλά ανήκαν στη συντηρητική παράταξη και υποστήριζαν το κατεστημένο πολίτευμα, εμφανίσθηκε κυρίως στις κεντρικές συνοικίες της πρωτεύουσας. Ο Βρετανός ιστορικός Κρις Γουντχάουζ (Christopher Montague Woodhouse), ο οποίος έδρασε σεκείνη την εποχή στην Ελλάδα αρχικά ως πράκτορας της SOE και αργότερα του FO, τις χαρακτηρίζει είτε ως «ασήμαντες ομάδες», όπως τις οργανώσεις ΛΑΕ, ΕΔΕΜ, είτε ως μικρής σημα-

σίας, όπως το «Εθνικό Κομιτάτο», την «Ιερή Ταξιαρχία» και τη «Στρατιά Σκλαβωμένων Νικητών» (Γουντχάουζ, I, 140).

Υπήρξαν και μερικές άλλες παρόμοιες οργανώσεις, οι οποίες, επίσης κατά τον Γουντχάουζ, ήταν «τόσο μικρές, τόσο πολλές, τόσο δυσδιάκριτες μεταξύ τους, ώστε ήταν ανίκανες για οποιοδήποτε αποτέλεσμα». Σ' αυτή την κατηγορία ο Γουντχάουζ εντάσσει και την οργάνωση «X», την οποία περιγράφει ως όργανο «αμέσου δράσεως» της μοναρχικής Δεξιάς. «Αυτή η οργάνωση... έχει ισχυρισθεί ότι ήταν αντιστασιακό κίνημα κατά την Κατοχή. Στην πραγματικότητα όμως το όνομά της ήταν άγνωστο ακόμη και λίγο πριν φύγουν οι Γερμανοί, αλλά και τότε πάλι το όνομα αυτό δεν σήμαινε τίποτα που να έχει σχέση με την Αντίσταση. Μόνο στα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια απέκτησε την απαίσια σημασία μιας Κουκού Κλαν» (Γουντχάουζ, I, 57).

Για να ολοκληρωθεί η εικόνα των ζυμώσεων και των ανακατατάξεων που πραγματοποιήθηκαν εκείνα τα χρόνια εντός και εκτός Ελλάδας, πρέπει να αναφερθεί η στάση του πολιτικού κόσμου, των αρχηγών δηλαδή των πολιτικών κομμάτων. Οπως προαναφέρθηκε, όλα σχεδόν τα κόμματα είχαν ταχθεί κατά της επιστροφής του βασιλιά χωρίς να προηγηθεί δημοψήφισμα. Χαρακτηριστικό της ψυχρότητας των σχέσεων μεταξύ ανακτόρων και πολιτικού κόσμου είναι η απόρριψη, από τον αρχηγό του Κόμματος των Φιλελευθέρων, Θεμιστοκλή Σοφούλη, της πρόσκλησης για διαβούλευσεις την οποία του απέστειλε ο Γεώργιος όταν αναζητούσε λύση στο πρόβλημα που προέκυψε μετά την αυτοκτονία του Κορυζή. Η απάντηση του γηραιού πολιτικού ήταν: «Τώρα πλέ-

Στιγμιότυπο από τη δίκη των αξιωματικών που συμμετείχαν στο κίνημα του Βενιζέλου, το 1935. Στην πρώτη σειρά, πρώτος από αριστερά, διακρίνεται ο Ιωάννης Τσιγάντες.

ον Μεγαλειότατε είναι πολύ αργά». Οι ταπεινώσεις τις οποίες είχε υποστεί ο θενιζελικός κόσμος επί έξι χρόνια δεν ήταν εύκολο να ξεχασθούν και ειδικότερα η απαγόρευση της συμμετοχής των θενιζελικών αξιωματικών στον Ελληνοϊταλικό πόλεμο, γεγονός που αποτελούσε μια από τις μεγαλύτερες προσβολές που είχε γίνει ποτέ σε αξιωματικούς της χώρας.

Ο πολιτικός κόσμος, λοιπόν, στην κατεχόμενη Ελλάδα, ο οποίος θίωνε το λαϊκό αντιμοναρχικό αίσθημα, διαπίστωσε ότι έπρεπε και αυτός να εκδηλώσει ανάλογες προθέσεις αν ήθελε να διαδραματίσει κάποιο ρόλο στα πολιτικά πράγματα της χώρας μετά την απελευθέρωση. Η πρώτη γνωστή ενέργεια προς αυτή την κατεύθυνση ή-

Η μεγάλη έλλειψη καυσίμων κατά την Κατοχή περιόριζε την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, με αποτέλεσμα τα τραμ της πρωτεύουσας να κινούνται πιο αραιά και ο κόσμος να συνωστίζεται.

Ο αρχηγός του ΕΔΕΣ, Ναπολέων Ζέρβας.

ταν η επιστολή που έστειλε τον Σεπτέμβριο του 1941 ο Γεώργιος Παπανδρέου προς τον εγκατεστημένο στην Αλεξάνδρεια Γεώργιο Ρούσσο, παλαιό στέλεχος του Κόμματος των Φιλελευθέρων και πρώην υπουργό του Ε. Βενιζέλου. Στην επιστολή του ο Παπανδρέου συνιστούσε στον Ρούσσο να εργασθεί για τη διενέργεια δημοψηφίσματος ως την εντιμότερη λύση του πολιτειακού ζητήματος. Τρεις μήνες αργότερα ακολούθησε επιστολή του Στυλιανού Γονατά προς τον ίδιο παραλήπτη και με κοινοποίηση στον Βρετανό υπουργό Μέστης Ανατολής Ολίβερ Λίτλτον (Oliver Littleton), την οποία μετέφερε ο Σωτήρης Ζάννας, ο οποίος μαζί με τον αδελφό του Αλέξανδρο είχε δημιουργήσει μια οργάνωση για τη φυγάδευση Βρετανών στρατιωτικών από την Ελλάδα. Ο Γονατάς, παλαιός συνεργάτης του Πλαστήρα, είχε εξορισθεί από τον Μεταξά στη Σύρο, από όπου επέστρεψε στην Αθήνα όταν οι Γερμανοί κατέλαβαν τη χώρα. Στην επιστολή του δήλωνε ότι, σύμφωνα με τη γνώμη όλου σχεδόν του πολιτι-

κού κόσμου, ο θασιλιάς θεωρείτο έκπτωτος και ότι μετά την απελευθέρωση θα έπρεπε να σχηματισθεί κυβέρνηση εθνικής ενότητας, η οποία θα όριζε ως πολίτευμα την Αθασίλευτη Δημοκρατία.

Στις 2 Φεβρουαρίου 1942 ο Λίτλτον, μετά από εντολή του υπουργού Εξωτερικών Αντονυ Ήντεν (Anthony Eden), επέδωσε στον Ζάννα γραπτή απάντηση στην επιστολή Γονατά με την οποία διευκρίνιζε ότι η βρετανική κυβέρνηση παρείχε πλήρη συμπαράσταση στον Γεώργιο και στην εξόριση της κυβέρνησης. Την ίδια εκείνη ημέρα ο Γεώργιος είχε υπογράψει μια συντακτική πράξη με την οποία ακύρωνε μετά από πεντέμισι χρόνια τα δύο θασιλικά διατάγματα της 4ης Αυγούστου 1936, τα οποία καταργούσαν τα άρθρα του Συντάγματος που προάσπιζαν τις λαϊκές ελευθερίες. Δύο σχεδόν μήνες αργότερα οι αρχηγοί όλων των παραδοσιακών πολιτικών κομμάτων, με μοναδική εξαίρεση τον Κ. Τσαλδάρη, αρχιγό της μικρής θασιλόφρονος πτέρυγας του Λαϊκού Κόμματος, υπέγραψαν ένα μανιφέστο, σύμφωνα με το οποίο το πολιτειακό ζήτημα θα έπρεπε να λυθεί μετά τον πόλεμο με ελεύθερο δημοψήφισμα στο οποίο τα κόμματα «θα λάβουν ανεπιφύλακτον θέσιν υπέρ της Αθασίλευτου Δημοκρατίας» (Φλάισερ Α, 159).

Οι ενέργειες του πολιτικού κόσμου της Ελλάδας υπέρ του δημοψηφίσματος δεν σταμάτησαν εδώ. Στις 22 Απριλίου 1943 έφθασε στο Κάιρο μήνυμα του Σοφούλη από την Αθήνα με το οποίο ο γηραιός αρχηγός του Κόμματος των Φιλελευθέρων δήλωνε: «Προσδοκία πάντων των πολιτικών κομμάτων και του λαού είναι η απελευθέρωση της χώρας... (αλλά) δεν υπάρχει άλλος τρόπος οριστικής εκκαθάρισης του ζητήματος τούτου

Ο αρχικαπετάνιος του ΕΛΑΣ Αρης Βελουχιώτης.

Ο στρατιωτικός
διοικητής του
ΕΛΑΣ, Στέφανος
Σαράφης.

(της επιστροφής του βασιλέως) από την ελευθέρων ψήφων του λαού μετά την απελευθέρωσιν». Στις αρχές Μαΐου νέο συμπληρωματικό μήνυμα προς τον Τσουδερό, το οποίο υπέγραφαν εκτός του Σοφούλη επτά επιπλέον πολιτικοί αρχηγοί, επισήμανε ότι «οιαδήποτε αναβολή του δημοψηφίσματος μετά την απελευθέρωσιν ή το τέλος

του πολέμου γενικώς θεωρείται απαράδεκτος καθ' όσον πάσα εκκρεμότις εκθέτει την χώραν εις βέβαιον κίνδυνον εμφυλίου αναφέξεως» (Φλάισερ, I, 436). Επομένως, η θρετανική κυβέρνηση ήταν απόλυτα ενημερωμένη για το αντιμοναρχικό κλίμα που επικρατούσε στην Ελλάδα.

Η τουρκική κυβέρνηση συγκέντρωνε τους Ελληνες φυγάδες προς τη Μέση Ανατολή σε στρατόπεδα μέχρι να προωθηθούν. Εδώ, μια ομάδα φυγάδων στο στρατόπεδο Νίγδης (κοντά στην Καισάρεια). Στο κέντρο διακρίνεται ο Ελληνας στρατιωτικός ακόλουθος στην πρεσβεία της Αγκυρας, συνταγματάρχης Αποκορίτης.

Βραχυπρόθεσμες και

Ο στρατάρχης Ρόμμελ.

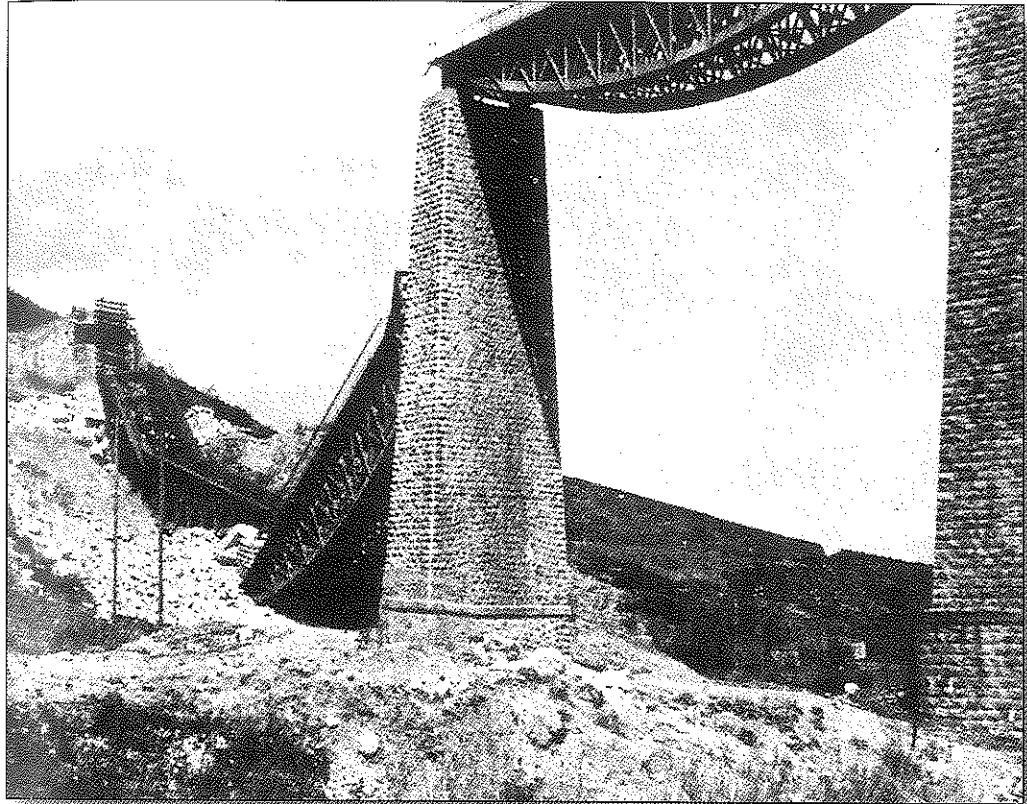
Ενώ, όμως, στην Ελλάδα επικρατούσε αυτό το αντιμοναρχικό πνεύμα, η βρετανική κυβερνηση σίχε εκ διαιμέτρου αντιθέτες αντιλήψεις. Οπως γράφει ο Βρετανός ιστορικός και πολιτικός Γουντχάουζ, «ο νους του Τσώρτσιλ εκυριαρχείτο από την σταθερή απόφαση της επαναφοράς του βασιλέως της Ελλάδος στον θρόνο του μετά τον πόλεμο, επομένως ήταν εχθρός οιουδήποτε στεκόταν εμπόδιο στην επίτευξη αυτού του στόχου» (Γουντχάουζ, II, 81).

Κατά καιρούς έχουν αναφερθεί διάφοροι λόγοι για να εξηγήσουν αυτή την χωρίς προηγούμενο ειμανή του Τσώρτσιλ στην κατά το δυνατό ταχύτερη επιστροφή του Γεωργίου στον θρόνο του. Οι περισσότεροι από αυτούς, όπως για παράδειγμα η προσωπική φιλία και εκτίμηση ή το γεγονός ότι ανήκαν και οι δύο στην ίδια μασονική στοά, είναι λανθασμένοι ή περιέχουν απλουστεύσεις, διότι στις διακρατικές σχέσεις δεν χωρούν συναισθηματισμοί και φιλίες. Το πιθανότερο είναι ότι ο Τσώρτσιλ, όπως και όλες οι βρετανικές κυβερνήσεις, ακολουθούσε το από το 1841 «δόγμα» του τότε

Αυστραλιανό
αντιαρματικό πυροβόλο
σε δράση στη
Βόρειοαφρικανική έρημο.

μακροπρόθεσμες βρετανικές επιδιώξεις

Η γέφυρα του
Γοργοποτάμου μετά
την καταστροφή της.

πρεσβευτή της Βρετανίας στην Αθήνα Εντμουντ Λάυονς (Edmund Lyons): σύμφωνα με αυτό, «μια πραγματικά ανεξάρτητη Ελλάδα είναι παραλογισμός. Η Ελλάδα ή ρωσική θα είναι ή αγγλική, και επειδή δεν πρέπει να είναι ρωσική, τότε αναγκαστικά θα είναι αγγλική» (Ρήχτερ, Α', 202). Μετά τη διάνοιξη της διώρυγας του Σουέζ η στρατηγική σημασία της Ελλάδας αυξήθηκε ακόμη περισσότερο. Επειδή, λοιπόν, στο πρόσωπο του Γεωργίου ο Τσώρτσιλ αναγνώριζε τον εγγυητή και τοποτηρητή των βρετανικών συμφερόντων στην Ελλάδα, καθιέρωσε ως ακρογωνιαίο λίθιο της βρετανικής πολιτικής την κατά το δυνατό ταχύτερη επιστροφή του.

Αυτή ήταν η κατάσταση στην Ελλάδα όταν η SOE, μετά την αποκατάσταση της επαφής της με τον «Προμηθέα», ενημερώθηκε για την εμφάνι-

ση και τους πολιτικούς προσανατολισμούς των αντιστασιακών οργανώσεων και των πολιτικών κομμάτων, δηλαδή για το αντιμοναρχικό κλίμα που επικρατούσε στη χώρα. Ανέκυψε, λοιπόν, το ερώτημα εάν έπρεπε να συνεργασθεί η SOE με το EAM ή όχι. Ο Πώσον ενημέρωσε τον προϊστάμενό του στο Κάιρο Ιαν Πίρι και αυτός εισηγήθηκε στο Λονδίνο τη συνεργασία της SOE «με τη λεγόμενη κομμουνιστική οργάνωση η οποία, όπως αναφέρεται, είχε ιδρυθεί στην Ελλάδα». Τελικά, περί το τέλος του 1941 ο Πώσον εξουσιοδοτήθηκε να προσφέρει υποστήριξη με χρήματα και υλικά δολιοφθοράς στο EAM με την προϋπόθεση να μη δοθεί η εντύπωση ότι η SOE το υποστηρίζει ως πολιτικό κόμμα που αντιτίθεται στην εξόριστη ελληνική κυβέρνηση. Αυτή φαίνεται ότι ήταν η πρώτη επαφή μεταξύ SOE και EAM (Clogg,

Ο Ιωάννης
Τσιγάντες με
στολή λοχαγού.

(114). Πρέπει να επισημανθεί ότι η SOE, κύριο έργο της οποίας δεν ήταν οι πολιτικές μηχανορραφίες αλλά η διεξαγωγή του ανορθόδοξου πολέμου, δεν έδινε ιδιαίτερη σημασία στο αν θα επέστρεφε ο βασιλιάς της Ελλάδας στον θρόνο του ή όχι. Ο Πώσον, για παράδειγμα, υποστήριζε ότι «Θα ήταν εγκληματικό να επιδιώκεται η επανεγκατάσταση ενός αντιλαϊκού και ακατάλληλου μονάρχου μαζί με τα υπολείμματα μιας ολοκληρωτικής κυβέρνησης» (Clogg, 114). Επομένως, με γνώμονα την επίτευξη του στόχου της, η SOE συνεργαζόταν με οποιονδήποτε της ήταν χρήσιμος, είτε αυτός ήταν κομμουνιστής, είτε λαθρέμπορος είτε οτιδήποτε άλλο. Αυτό, άλλωστε, ήταν και το πνεύμα της κατευθυντήριας οδηγίας της που δόθηκε στις αρχές του 1942. «Οι σκοποί της SOE στοχεύουν στην προώθηση της ελληνικής ενότητας προς όφελος της αντίστασης κατά των κατακτητών, η οποία θα έφθανε μέχρι τη γενική εξέγερση. Η μεταπολεμική Ελλάδα δεν μας ενδιαφέρει» (Φλάισερ, I, 316).

Ανδρες του
Αφρικα
Κορπς ενώ
προελαύνουν.

Με αυτές τις αντιλήψεις και τις εμπειρίες που είχε στο μεταξύ αποκτήσει η SOE κατέληξε

στο συμπέρασμα ότι, για να δημιουργηθεί ισχυρή και ενιαία αντίσταση η οποία θα προκαλούσε τη μεγαλύτερη δυνατή φθορά στον κατακτητή, έπρεπε να συντρέξουν δύο προύποθεσεις. Πρώτον, να τοποθετηθεί ηγέτης του ενιαίου κινήματος αντίστασης μια προσωπικότητα γενικής αποδοχής και, δεύτερον, να δηλωθεί επίσημα από τον βασιλιά ότι δεν θα επιστρέψει στον θρόνο του μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας αν δεν προηγηθεί δημοψήφισμα.

Για τη θέση του ηγέτη της αντίστασης η SOE πρότεινε τον εν αποστρατεία αντιστράτηγο Νικόλαο Πλαστήρα, ο οποίος εκείνη την εποχή διαβιούσε στη μη κατεχόμενη Γαλλία, όπως ήδη αναφέρθηκε. Ο Πλαστήρας, γνωστός και με την πρωσινούμα «Μαύρος Καβαλάρης», γεννήθηκε το 1883. Σε ηλικία 20 ετών κατετάγη στον στρατό ως δεκανέας Πεζικού και από τότε μέχρι το 1923 δεν υπήρξε πόλεμος ή εκστρατεία στην οποία δεν έλαβε μέρος. Μακεδονικός αγώνας, Βαλκανικοί πόλεμοι, Βορειοηπειρωτικός αγώνας, Μακεδονικό Μέτωπο (Μάχη του Σκρα), Ουκρανική Εκστρατεία και, τέλος, Μικρασιατική εκστρατεία υπήρξαν οι πολεμικές επιχειρήσεις στις οποίες συμμετείχε και διακρίθηκε για την ανδρεία του. Στην τελευταία απυχή φάση της Μικρασιατικής εκστρατείας, με την κατάρρευση του μετώπου και την αποσύνθεση του Ελληνικού Στρατού (Αύγουστος 1922), κατόρθωσε να οδηγήσει το σύνταγμά του απολύτως συντεταγμένο στον Τσεσμέ, από όπου το διαπεράιωσε στη Χίο, ενώ διέσωσε χιλιάδες Ελλήνων προσφύγων τους οποίους καταδίωκαν οι Τούρκοι. Τον Σεπτέμβριο του 1922 σημειώθηκε εξέγερση του Ελληνικού Στρατού στη Χίο και τη Μυτιλήνη και συγκροτήθηκε Επαναστατική Επιτροπή υπό τον Πλαστήρα, τον Γονατά και τον αντιπλοίαρχο Φωκά, η οποία αξίωσε την παραίτηση της κυβέρνησης και την παράδοση της εξουσίας στην Επιτροπή. Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος παραιτήθηκε υπέρ του γιου του Γεωργίου Β' και έφυγε από την Ελλάδα. Για να δοθεί, μάλιστα, ικανοποίηση στο βαθύτατα τραυματισμένο λαϊκό αίσθημα που ζητούσε την τιμωρία των υπαιτίων της εθνικής συμφοράς, διεξήχθη η «Δίκη των Εξ», δηλαδή των Δ. Γούναρη, Γ. Μπαλτατζή, Ν. Θε-

οτόκη, Ν. Στράτου, Π. Πρωτοπαπαδάκη και Γ. Χατζηανέστη, με την κατηγορία της εσχάτης προδοσίας. Οι προαναφερθέντες έξι κατηγορούμενοι καταδικάσθηκαν σε θάνατο και εκτελέσθηκαν, ενώ άλλοι δύο (Μ. Γούδας και Ξ. Στρατηγός), σε ισόβια δεσμά. Τον Μάρτιο του 1924 η εθνοσυνέλευση ενέκρινε ψήφισμα με το οποίο κηρυσσόταν οριστικά έκπιωτη η δυναστεία των Γλύκυπουργκ και εγκαθιδρύοταν στη χώρα η Αθασίλευτη Δημοκρατία. Για όλα αυτά τα γεγονότα οι βασιλόφρονες θεωρούσαν βασικό υπεύθυνο τον Πλαστήρα.

**Ο υπαρχηγός της Επιχείρησης «Harling»,
ταγματάρχης Κρις Γουντχάουζ.**

**Ο αρχηγός της
Επιχείρησης
«Harling»,
Βρετανός
ταξίαρχος Έντου
Μάγερς.**

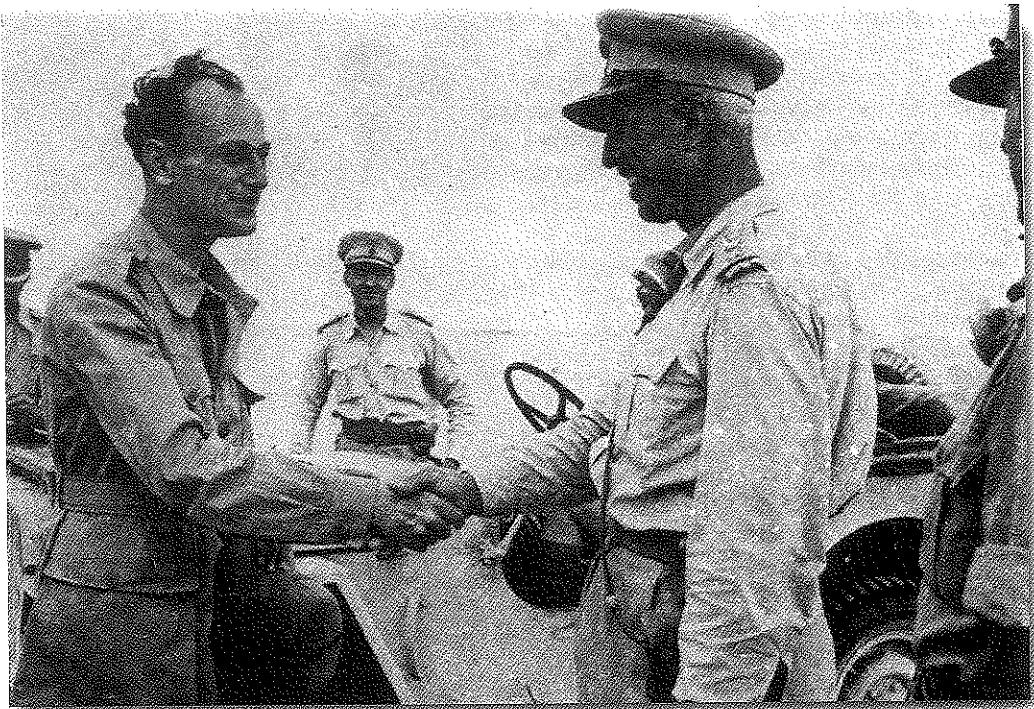

**Ο μοναδικός
Ελληνας - μέλος
της βρετανικής
αποστολής Harling,
ανθυπολοχαγός
Θέμης Μαρίνος.**

Αυτόν λοιπόν τον δεδηλωμένο εχθρό της βασιλείας πρότεινε η SOE για αρχηγό της ενιαίας αντίστασης και, όπως ήταν επόμενο, το FO τον απέρριψε. Επίσης, η εξόριστη ελληνική κυβέρνηση απέρριψε παρόμοια πρόταση του αντιπροέδρου της Παναγιώτη Κανελλόπουλου και αρνήθηκε να χορηγήσει διαβατήριο στον Πλαστήρα για να αναχωρήσει από τη Γαλλία. Τέλος, μια ακόμη προσπάθεια της SOE για την απαγωγή του Πλαστήρα, τον Ιούνιο του 1943, προσέκρουσε στην άρνηση του FO (Γουντχάουζ, II, 98).

Η δεύτερη προϋπόθεση την οποία είχε θέσει η SOE για την ισχυροποίηση του κινήματος της εθνικής αντίστασης, η δήλωση δηλαδή του βασιλιά ότι δεν θα επιστρέψει στην Ελλάδα πριν από τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος, επίσης απορρίφθηκε από το FO γιατί ήταν προφανές ότι το α-

Ο αντιπρόεδρος της εξόριστης κυβέρνησης, Παναγιώτης Κανελλόπουλος και ο διοικητής της 1ης Ταξιαρχίας, Παυσανίας Κατσώτας.

ποτέλεσμα θα ήταν αρνητικό για τον Γεώργιο. Ετσι, οι δύο αυτοί βρετανικοί οργανισμοί (SOE και FO) βρίσκονταν σε συνεχείς προστριβές παρά την κοινή επιθυμία τους να περιορίσουν την ανάπτυξη του ΕΑΜ.

Η πρώτη επίσημα γνωστή επαφή της SOE με οργανώσεις στην κατεχόμενη Ελλάδα είναι αυτή του πράκτορα της Αλεξάτου (Οδυσσέα). Ο Αλεξάτος έφθασε στην Αθήνα στις αρχές Απριλίου 1942 εφοδιασμένος με υλικά για δολιοφθορές και με σημαντική ποσότητα βρετανικών χρυσών λιρών, οι οποίες τότε αποτελούσαν το πλέον ποθητό νόμισμα στην κατεχόμενη Ελλάδα. Σύμφωνα με τις οδηγίες που είχε από τη SOE Καΐρου, ο Αλεξάτος σε συνεργασία με τον «Προμηθέα» προκάλεσαν μερικές συσκέψεις «εξεχόντων αξιωματούχων» για να τους προτρέψουν να οργανώσουν αντάρτικες ομάδες στα θουνά της Ελλάδας. Στις συσκέψεις αυτές μετείχαν ο πλοίαρχος Λεβίδης, ο δικηγόρος Αλέξανδρος Σεφεριάδης, πρώτος εξάδελφος του μεγάλου μας ποιητή Γιώργου Σεφέρη (Σεφεριάδη) και οι συνταγματάρχες Κ. Βεντήρης, Ε. Μπακιρτζής, Δ. Ψαρρός και Ν. Ζέρβας με τον υπαρχηγό του Κ. Πυρομάγλου, ίσως και μερικοί ακόμη. Από αυτούς ο Βεντήρης διαφώνησε από την αρχή επειδή θεωρούσε ότι κάθε σχετική πρωτοβουλία ήταν πρόωρη και επιβλαβής. Αντίθετα, οι υπόλοιποι τρεις συνταγματάρχες, που ανήκαν πολιτικά, σύμφωνα με τη σημερινή ορολογία, στην Αριστερά του Κέντρου, δέχθηκαν και θεβαίωσαν ότι στο εγχέρημα θα συμμετείχε και ο συνταγματάρχης Στέφανος Σαράφης. Προχώρησαν μάλιστα και στην κατανομή των ζωνών ευθύνης του καθενός. Ο Ζέρ-

βας θα αναλάμβανε τη συγκρότηση αντάρτικων ομάδων στην Ηπειρο και τη δυτική Στερεά Ελλάδα, ο Ψαρρός στην ύπολοιπη Στερεά Ελλάδα και ο Σαράφης, που απουσίαζε όταν γινόταν η κατανομή, αγνοήθηκε. Για τη Θεσσαλία προορίζονταν οι συνεργάτες του Ζέρβα Α. Παπαγεωργίου και Λ. Σπαής, ενώ ο Μπακιρτζής θα αναλάμβανε γενικός αρχηγός.

Τρεις μήνες νωρίτερα το ΚΚΕ και το ΕΑΜ είχαν γνωστοποιήσει την απόφασή τους να ιδρύσουν τον Ελληνικό Λαϊκό Απελευθερωτικό Στρατό (ΕΛΑΣ) και για τον σκοπό αυτό είχαν στείλει στη Ρούμελη τον Θανάση Κλάρα (Αρη Βελουχιώτη). Μάλιστα, στις 16 Φεβρουαρίου κυκλοφόρησαν την ιδρυτική πράξη του ΕΛΑΣ. Ετσι, όταν ο «εξέχοντες αξιωματούχοι» έκαναν σχέδια για την έξιδό τους στα θουνά, ο ΕΛΑΣ βρισκόταν ήδη εκεί. Το γεγονός αυτό το γνώριζε η SOE και γι' αυτό, όταν ειδοποιήθηκε από τον Αλεξάτο ότι οι συζητήσεις και οι συσκέψεις δεν οδηγούσαν πουθενά, έδωσε εντολή να ενισχυθούν οικονομικά μόνο ο ΕΛΑΣ και ο ΕΔΕΣ και να αγνοηθούν οι άλλοι. Ο Ζέρβας δεν ικανοποιήθηκε από την προκαταβολή των 20.000.000 δραχμών που έλαβε και υποψιάσθηκε ότι είχε εξαπατηθεί από το ΚΚΕ. Ακολούθησαν έντονες συζητήσεις με τον Αλεξάτο, ο οποίος, «καθώς άρχισε να φοβάται για τη ζωή του, ζήτησε άσυλο στο ΚΚΕ, όπου έγινε ευπρόσδεκτος αφού έφερε μαζί του 7.000 λίρες και δύο ασυρμάτους» (Φλάσερ, Α, 241). Οπως ήταν επόμενο, από τότε τα μηνύματα του Αλεξάτου προς το Κάιρο ήταν αρνητικά για τον Ζέρβα, γι' αυτό στη συνέχεια τις επαφές του Ζέρβα με το Κάιρο ανέλαβε ο Κουτσογιαννόπουλος. Επειδή,

όμως, ο Ζέρβας δεν είχε προθεί σε καμιά προετοιμασία για την έξοδό του στα βουνά και στηριζόταν αποκλειστικά στη βρετανική βοήθεια, καλυσιεργούσε διαρκώς, παρά το γεγονός ότι η SOE συνέχιζε να τον χρηματαδοτεί. Η κατάσταση κατέστη δυσκολότερη για τον «Προμηθέα» όταν ο Ζέρβας τού ζήτησε να του δοθούν «για τον αγώνα» όλα τα χρήματα που είχε λάβει από τη SOE. Ο «Προμηθέας» ενημέρωσε σχετικά τη SOE, η οποία του απάντησε: «Σχετικά με τον Ζέρβα... αν χάσαμε μερικές εκατοντάδες χρυσές λίρες για έναν παλιάνθρωπο δεν πειράζει. Η ασφάλειά σου είναι κατά πολύ οημαντικότερη» (Σαμπατακάκης, στο ένθετο «Ιστορικά» της εφημ. «Ελευθεροτυπία», τχ. 110, όπου και φωτοαντίγραφο του ραδιογραφήματος). Ο Κουτσογιαννόπουλος, όμως, που δεν ήθελε να ματαιωθούν όλες οι προσπάθειες που είχαν γίνει μέχρι τότε, σε μια δίαιτη συζήτηση με τον Ζέρβα απάίτησε να εγκαταλείψει αμέσως την Αθήνα γιατί διαφορετικά θα τον κατήγγειλε δημόσια στο BBC για προδοσία και κατάχρηση Συμμαχικών χρημάτων, που μέχρι τότε ανέρχονταν στις 12.000 λίρες. Αυτά αναφέρονται σε επιστολές που αντάλλαξαν μέσω της εφημερίδας «Ακρόπολις» από τις 15/11/49 έως τις 2/12/49 ο Ζέρβας με τον Κουτσογιαννόπουλο. Ως προς τον Αλεξάτο, αυτός δεν μπόρεσε να καταθέσει τη δική του μαρτυρία γιατί λίγους

Οι αντίποινα για την καταστροφή της γέφυρας του Γοργοποτάμου οι Ιταλοί εκτέλεσαν 16 κατοίκους της Υπάτης την 1η Δεκεμβρίου 1942.

μήνες μετά το επεισόδιο με τον Ζέρβα αποσπάθηκε στη Μέση Ανατολή, όπου, σύμφωνα με τις φήμες που κυκλοφόρησαν, η περιπετειώδης σταδιοδρομία του διακόπηκε οριστικά (Φλάισερ, Α, 241). Ετσι, στις 28 Ιουλίου 1942 ο Ζέρβας μετέβη στα βουνά της Ήπειρου όπου δημιούργησε τις Εθνικές Ομάδες Ελλήνων Ανταρτών (ΕΟΕΑ), δηλαδή το στρατιωτικό σκέλος του ΕΔΕΣ, αφού έλαβε ως προκαταβολή 24.000 χρυσές λίρες (Γουντχάουζ, ΙΙ, 88).

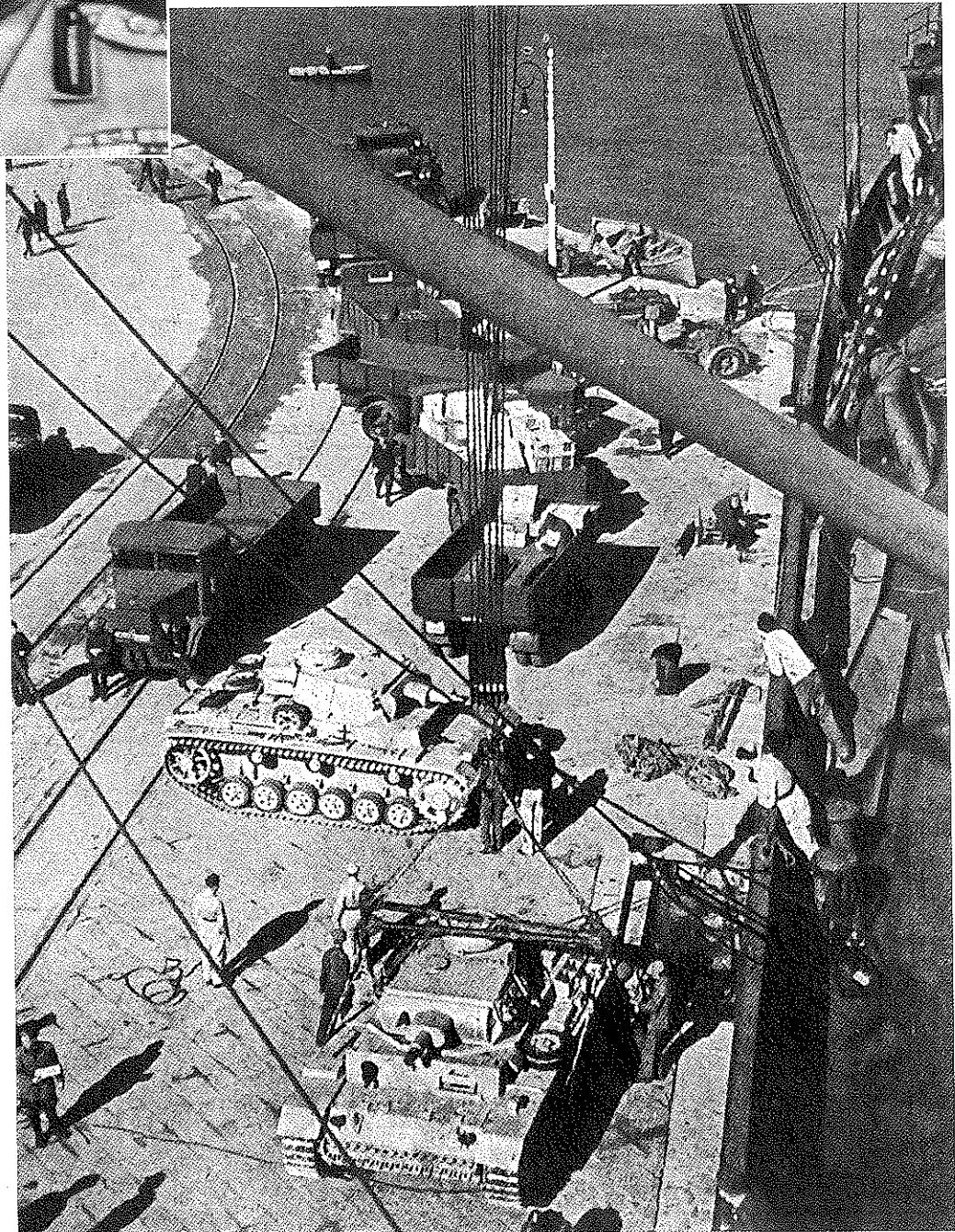
Ενα ακόμη σημαντικό γεγονός του 1942 ήταν η απροσδόκητη άφιξη στην Αίγυπτο του Παναγιώτη Κανελλόπουλου, νέου πολιτικού που δεν α-

Γερμανικό άρμα Panzer διασχίζει τα αιγυπτιακά σύνορα.

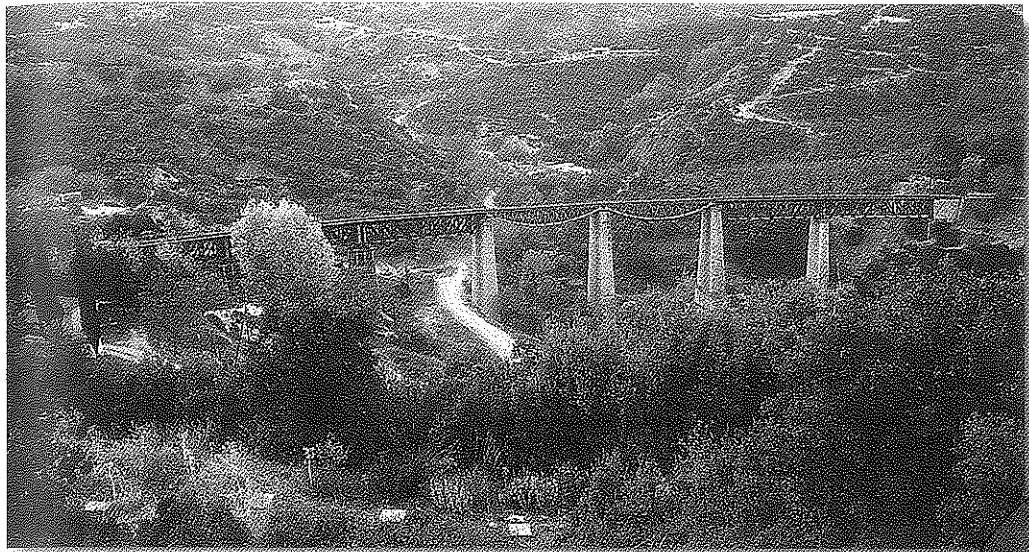
Ο στρατηγός Ευστάθιος Λιώσης, ένα από τα μέλη της επιτροπής των έξι συνταγματαρχών.

Εκφόρτωση γερμανικών αρμάτων και πολεμικού υλικού σε λιμάνι της Βόρειας Αφρικής.

νήκε σε καμιά από τις δύο παραδοσιακές πολιτικές παρατάξεις, θενιζελικούς και αντιθενιζελικούς. Ο Κανελλόπουλος σε ηλικία 31 ετών είχε αναγορευθεί καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών, από το οποίο απολύθηκε το 1935, όταν αρνήθηκε να ορκισθεί πίστη στον Γεώργιο μετά την παλινόρθωση της βασιλείας. Μετά την κατάληψη της Ελλάδας από τους

Γερμανούς είχε πρωτοστατήσει στη δημιουργία αντιστασιακών οργανώσεων, όπως της ΠΕΑΝ και του «Ομήρου». Οταν οι Ιταλοί ανακάλυψαν τη Βάση Υποθρυχίων της Αντιπάρου (για την οποία θα γίνει λόγος στη συνέχεια), συνέλαβαν τον Βρετανό αρχηγό της, Ατκινσον, ο οποίος μετέφερε μερικά έγγραφα που ενοχοποιούσαν τον Κανελλόπουλο. Αυτός, για να αποφύγει τη σύλληψη, διέφυγε μέσω Τουρκίας στην Αίγυπτο, όπου στις 3 Μαΐου 1942 ορκίσθηκε υπουργός Εθνικής Αμυνας και την 1η Ιουνίου αντιπρόεδρος της εξόριστης κυβέρνησης. Από την πρώτη στιγμή προστάθησε να πείσει τον Τσουδερό πως ήταν ανα-

Ανατολική όψη της γέφυρας του Γοργοποτάμου (αρχείο «Στρατιωτικής Ιστορίας»).

Ο πρωθυπουργός της εξόριστης ελληνικής κυβέρνησης, Εμμανουήλ Τσουδερώς.

γκαία μια δήλωση του θασιλιά ότι «ο ελληνικός λαός θα ρυθμίσει μεταπολεμικά όπως αυτός θέλει όλα τα προβλήματα που συνδέονται με την ζωή του έθνους». Με τη στάση του αυτή έγινε ανεπιθύμητος στο FO, παρά την έντονη δραστηριότητα την οποία ανέπτυξε στην οργάνωση του Ελληνικού Στρατού της Μέσης Ανατολής. Με αφορμή, λοιπόν, το πρώτο κίνημα των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων εξαναγκάσθηκε σε παραίτηση και με αυτό τον τρόπο εξουδετερώθηκε ένα από τα εμπόδια στην επιθολή της φιλοθασιλικής πολιτικής του FO.

Την ίδια εποχή (καλοκαίρι του 1942) το Στρατιγείο Μέσης Ανατολής (ΣΜΑ) όχι μόνο υποστήριζε τη δημιουργία αντιστασιακών ομάδων στην Ελλάδα, αλλά είχε σαφή πρόθεση να τις ενισχύσει, ιδίως μετά την εμπλοκή στη θρεπιά Αφρική του γερμανικού εκστρατευτικού σώματος DAK (Deutsches Afrika Korps), με διοικητή τον στρατάρχη Erwin Röhmel (Erwin Rommel). Οσο πλησίαζε ο Röhmel στο Σουεζ, τόσο σημαντικότερο ρόλο έπαιζε το συγκοινωνιακό δίκτυο της Ελλάδας, και ιδιαίτερα η σιδηροδρομική γραμμή Αθηνών-Θεσσαλονίκης, μέσω του οποίου μεταφέρονταν όλα τα εφόδια από τη Γερμανία προς το μέτωπο της Αφρικής. Τότε το ΣΜΑ ζήτησε από τη SOE να προχωρήσει σε καταστροφές καίριων σημείων του ελληνικού συγκοινωνιακού δικτύου. Γι' αυτό τον λόγο η SOE οργάνωσε μια αποστολή δολιοφθορέων στην Ελλάδα υπό τον ταγματάρχη Ιωάννη Τσιγάντε με σκοπό την καταστροφή της γέφυρας του Ισθμού της Κορίνθου. Παράλληλα στον Τσιγάντε δόθηκαν οδηγίες από τον αντιπρόεδρο της εξόριστης κυβέρνησης Παναγιώτη Κανελλόπουλο να δημιουργήσει ένα υπερκομματικό συντονιστικό κέντρο αντίστασης σε συνεργασία με την «Επιτροπή των Εξι Συνταγματαρχών», η οποία, σύμφωνα με τις πληροφορίες που υπήρχαν στο Κάιρο, διέθετε αξιόλογη οργά-

νωση και μεγάλο ενδιαφέρον για τη συγκρότηση αντάρτικων ομάδων. Την «Επιτροπή» αποτελούσαν οι συνταγματάρχες Σ. Κιτριλάκης, Θ. Τσακαλώτος, Ε. Λιώσης, Π. Σπηλιωτόπουλος, Α. Φιλιππίδης και Δ. Δόβας.

Τη νύκτα της 1ης Αυγούστου ο Τσιγάντες και οκτώ ακόμη Ελληνες, μεταξύ των οποίων και ο υπαρχηγός του Κανελλόπουλου Επαμεινώνδας Τσέλος, αποθιάσθηκαν από υποθύριο στην ακτή Κότρωνα της Μάνης εφοδιασμένοι με δύο περίπου τόννους υλικά και 12.250 χρυσές λίρες. Μάλιστα, επειδή οι Βρετανοί είχαν υποσχεθεί απεριόριστα ποσά, η ομάδα του Τσιγάντε το επέλεξε το όνομα «Μίδας 614», όπου το 614 ήταν ο κωδικός αριθμός της ομάδας (Φλάισερ, A, 299). Η αποστολή του Τσιγάντε κατέληξε σε αποτυχία. Σύντομα ο ίδιος ήλθε σε ρήξη με τον Τσέλο, ο οποίος επέστρεψε στο Κάιρο, ενώ οι συζητήσεις με την «Επιτροπή των Εξι Συνταγματαρχών» δεν κατέληξαν πουθενά γιατί, όπως έλεγαν οι συνταγματάρχες, η αποστολή ήταν γνωστή στους κατακτητές. Στη συνέχεια οξύνθηκαν οι σχέσεις του και με το ΕΑΜ, το οποίο στις αναφορές του προς τη SOE ο Τσιγάντες χαρακτήριζε ως «καθαρώς κομμουνιστική οργάνωση που προετοίμαζε πραξικότημα». Ταυτόχρονα δεν εκτιμούσε τον «Κακής φίλμης» Ζέρβα, ο οποίος δεν ήταν σε θέση να αποτρέψει τη μονοπώληση της αντίστασης από την Αριστερά. Εποι, οι μήνες παρέρχονταν χωρίς να πραγματοποιηθεί ούτε το άλλο σκέλος της αποστολής, η καταστροφή δηλαδή της γέφυρας του Ισθμού. Η τελευταία προσπάθεια του Τσιγάντε ήταν η ίδρυση ενός Εθνικού Συμβουλίου με πρόεδρο τον αρχιεπίσκοπο Δαμασκηνό και μέλη πολιτικούς, όπως ο Γ. Παπανδρέου, ο Κ. Τσάτσος, ο Στ. Στεφανόπουλος και άλλοι, την οποία όμως δεν πρόλαβε να υλοποιήσει γιατί μια ημέρα πριν από την καθορισμένη για τις 15

Ιανουαρίου πρώτη συνεδρίαση του Εθνικού Συμβουλίου προσδόθηκε στους Ιταλούς με ανώνυμο τηλεφώνημα μιας γυναίκας. Οι Ιταλοί περικύκλωσαν το κρησφύγετό του που ήταν στην πολυκατοικία της οδού Πατησίων 86, στην Αθήνα και στη συμπλοκή που ακολούθησε ο Τσιγάντες ἐπεσε νεκρός, αφού πρώτα τραυμάτισε πέντε Ιταλούς. Ο θάνατος του Τσιγάντες ήταν σοβαρό πλήγμα για τον «Μίδα», ο οποίος σχεδόν διαλύθηκε. Αργότερα ανασυγροτήθηκε υπό την αρχηγία του ανθυπασπιστή Σπύρου Κώτση, αλλά η δράση του περιορίσθηκε στη συλλογή και μετάδοση πληροφοριών.

Μετά την αποτυχία της καταστροφής της γέφυρας του Ιαθμού το ΣΜΑ ζήτησε από τη SOE να επιχειρήσει να καταστρέψει μια από τις τρεις γέφυρες της σιδηροδρομικής γραμμής Αθηνών-Θεσσαλονίκης, από την οποία μεταφερόταν στρατιωτικό υλικό στη θόρεια Αφρική. Οι τρεις αυτές γέφυρες (Παπαδιάς, Ασωπού και Γοργοποτάμου) βρίσκονταν στην ορεινή Φθιώτιδα και τις φρουρούσαν τμήματα του Ιταλικού Στρατού. Η SOE οργάνωσε την επιχείρηση, στην οποία δόθηκε η κωδική ονομασία «Harling», με τη συμμετοχή 11 Βρετανών πρακτόρων και ενός μόνο Ελλήνα, του υπολοχαγού Θεμιστοκλή Μαρίνου. Ο αρχηγός της ομάδας, ταξιαρχος Εντμουντ (Εντυ) Μάγερς (Edmund Myers), επέλεξε τη γέφυρα του Γοργοποτάμου και τη νύκτα της 25ης προς 26η Νοεμβρίου 1942 οι Βρετανοί δολιοφθορείς την κατέστρεψαν, αφού πρώτα αντάρτικες ομάδες του ΕΛΑΣ και του ΕΔΕΣ εξουδετέρωσαν την ιταλική φρουρά. Η καταστροφή της γέφυρας του Γοργοποτάμου ήταν διεθνώς ένα από τα λαμπρότερα κατορθώματα του αγώνα εναντίον του ναζισμού και θεωρήθηκε η μεγαλύτερη πράξη δολιοφθοράς στην κατεχόμενη Ευρώπη (περισσότερα για την Επιχείρηση Harling αναφέρονται στο περ. «Στρατιωτική Ιστορία», τχ. 27, Νοέμβριος 1998).

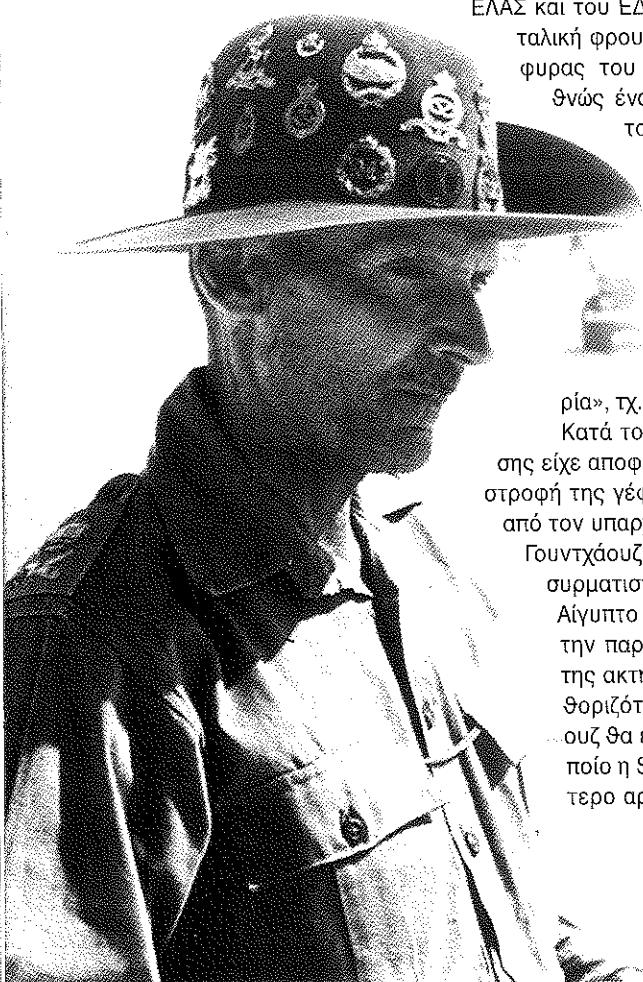
Κατά τον σχεδιασμό της επιχείρησης είχε αποφασισθεί ότι μετά την καταστροφή της γέφυρας όλη η ομάδα, εκτός από τον υπαρχηγό της, τον ελληνομαθή Γουντχάουζ, τον Θ. Μαρίνο και δύο ασυρματιστές, θα επέστρεψε στην Αίγυπτο με υποβρύχιο το οποίο θα την παραλάμβανε από ένα σημείο της ακτής της Ηπείρου που θα καθορίζοταν αργότερα. Ο Γουντχάουζ θα έμενε με τον Ζέρβα, τον οποίο η SOE θεωρούσε τον πιθανότερο αρχηγό όλων των ελληνικών

αντιστασιακών ομάδων στο μέλλον. Σύμφωνα με τον Μάγερς, ο Γουντχάουζ θα ενεργούσε ως παρατηρητής και σύνδεσμος με οποιαδήποτε άλλη αντιστασιακή ομάδα (Μάγερς, 18). Το περίεργο είναι ότι, όπως ισχυρίζονται και οι δύο (Μάγερς και Γουντχάουζ), δεν τους είχε γίνει καμιά ενημέρωση για την κατάσταση που επικρατούσε στην Ελλάδα πριν φύγουν για την Επιχείρηση Harling.

Ενώ, όμως, ο Μάγερς και τα μέλη της ομάδας που θα έφευγαν από την Ελλάδα περίμεναν το υποβρύχιο σ' ένα σημείο της ακτής της Ηπείρου, πέντε μίλια νότια της Πάργας, ειδοποιήθηκαν τα Χριστούγεννα του 1942 ότι δεν επρόκειτο να φύγουν και ότι όλη η ομάδα Harling θα έμενε στην Ελλάδα και θα αποτελούσε τη Βρετανική Στρατιωτική Αποστολή (ΒΣΑ). Σύμφωνα με τις νέες οδηγίες της SOE, ο Μάγερς ως αρχηγός αυτής της αποστολής θα αναλάμβανε τον συντονισμό «για την παραπέρα ανάπτυξη της δραστηριότητας των ανταρτών». Επίσης, τον πληροφορούσε για την ύπαρξη της «Επιτροπής των Εξι Συνταγματαρχών» και του πρότεινε να στείλει στην Αθήνα τον Γουντχάουζ για να γίνει ο σύνδεσμός του.

Ο νεαρός Γουντχάουζ έφθασε στην Αθήνα μετά από ένα περιπτειώδες ταξίδι στις 26 Ιανουαρίου 1943, δύο περίπου εβδομάδες μετά τον θάνατο του Τσιγάντες. Σύμφωνα με τις οδηγίες που είχε λάβει, θα έπρεπε, «χωρίς να θίγονται οι ιδιόμορφες στρατιωτικές αναγκαιότητες, να κινείται προς τις ομάδες που είναι πρόθυμες να υποστηρίξουν τον θασιλιά δηλώνοντας με σαφήνεια στις άλλες ενδεχομένως αντιμοναρχικές δυνάμεις πως ο θασιλιάς και η κυβέρνηση του υποστηρίζονται ανεπιφύλακτα από τη θρετανική κυβέρνηση». Στη συνάντησή του με την «Επιτροπή των Εξι Συνταγματαρχών» διαπίστωσε ότι αυτή δεν διέθετε καμιά αξιόλογη οργάνωση, ενώ οι ηγέτες της δεν ήταν πρόθυμοι να στείλουν στα θουνά τους απαραίτητους αξιωματικούς. Επισημαντείται ότι «είναι απολύτως σαφές ότι ούτε στο ελάχιστο δεν σκοπεύουν να μας βοηθήσουν ενεργά στον αγώνα κατά των κατακτητών» (Φλάισερ, Α 305). Ούτε όμως και από τον «Προμηθέα» μπόρεσε να βοηθήσει, γιατί εκείνες τις ημέρες (3 Φεβρουαρίου 1943) οι Γερμανοί εντόπισαν τον ασύρματό του και συνέλαβαν πολλά μέλη της ομάδας, καθώς και τον αρχηγό της Κουτσογιαννόπουλο. Μετά από αυτές τις εξελίξεις ο Γουντχάουζ ήλθε σε επαφή με το ΕΑΜ και συμφώνησε με τις απόψεις του σε πολλά σημεία, αλλά διαφώνησε σε ότι είχε σχέση με το πολιτειακό ζήτημα, καθώς και στην υπαγωγή των αντάρτικων ομάδων σε Βρετανούς αξιωματικούς. Αναλυτικότερα η θρετανική επιδώξη ήταν οι διαταγές του ΣΜΑ να δίνονται στον αρχηγό της ΒΣΑ και αυτός με τους αξιωματικούς του να τις μεταφέρει στους αντάρτες. Το ΕΑΜ, όμως, θεώρησε ταπεινωτικό για το γόντρό του να λαμβάνει δια-

Ο Βρετανός στρατηγός Μπέναρντ Μοντγκόμερ.

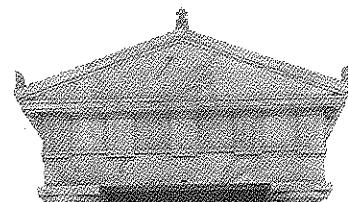

Ο διοικητής του
Ιερού Λόχου,
συνταγματάρχης
Χριστόδουλος
Τσιγάντες, με τον
ανθυποσμηναγό
Ν. Ζερβουδάκη.

ταγές από ξένους αξιωματικούς και ζήτησε να ανατεθεί η μεταβίβαση των διαταγών στο δικό του αρχηγείο (Γουντχάουζ, I, 220). Τελικά, ο Γουντχάουζ έφυγε από την Αθήνα στις αρχές Φεβρουαρίου 1943 και με τη βοήθεια ΕΑΜικών οργανώσεων επέστρεψε στα θουνά έχοντας αποκτήσει πολύτιμες εμπειρίες για την κατάσταση που επικρα-

τούσε στην Αθήνα, αλλά και με το συμπέρασμα ότι «όλα τα-σχέδια για την καθοδήγηση της Αντίστασης από την Αθήνα αποδείχθηκαν καταδικασμένα σε απότυχία» (Φλάισερ, A, 299).

Το ελληνικό
στρατιωτικό
νεκροταφείο στο
Ελ Αλαμέιν.

Foreign Office εναντίον SOE

III

ετά τις αποτυχημένες προσπάθειες των Βρετανών για τη δημιουργία ενός ελεγχόμενου από τους ίδιους αντάρτικου επιχειρήθηκε η διάσπαση του μέχρι τότε ενιαίου αντιμοναρχικού μετώπου των αντιστασιακών ομάδων και η ταυτόχρονη υπαγωγή τους στο ΣΜΑ. Ο αδύνατος κρίκος αυτού του μετώπου ήταν ο Ζέρβας, ο οποίος, ενώ στο καταστατικό του ΕΔΕΣ κατηγορούσε τον Γεώργιο για προδοσία, μερικούς μήνες αργότερα εμφανίζόταν συγκρατημένος με σκοπό να εξασφαλίσει την υποστήριξη της Δεξιάς. Οταν η ΒΣΑ επέλεξε ως έδρα του στρατηγείου την περιοχή του Ζέρβα, ο Γουντχάουζ ασφαλώς θα τον ενημέρωσε για τις προθέσεις της βρετανικής κυβέρνησης «να υπο-

στηρίξει ανεπιφύλακτα τον βασιλέα και την κυβέρνησή του». Ετσι, υπέδειξε στον Ζέρβα, ο οποίος «είχε φανεί πολλές φορές πρόθυμος να προσαρμοσθεί στην επιθυμία των Αγγλων», να στείλει ένα «ουδέτερο χαιρετιστήριο μήνυμα στον Γεώργιο που δεν θα τον δέσμευε, με την ευκαιρία της εθνικής εορτής της 25ης Μαρτίου 1943» (Γουντχάουζ, I, 120). Από το σημείο αυτό τα πράγματα περιπλέκονται. Ο Γουντχάουζ, ο οποίος στο βιβλίο του «Το μήλον της Εριδος» γράφει

Ο πρόεδρος των ΗΠΑ
Φρ. Ρούζβελτ, ο
Καναδός
πρωθυπουργός
Μακένζι Κινγκ και ο
Ουίνστον Τσώρτσιλ
στη διάσκεψη του
Κεμπέκ, το 1943.

Η υπογραφή της συνθηκολόγησης της Ιταλίας.

ότι «εκ των υστέρων κλίνω προς τη γνώμη ότι αυτό ήταν σφάλμα», αναφέρει ότι ο Ζέρβας προχώρησε πολύ περισσότερο από ότι περίμενε κανείς γιατί έστειλε δύο τηλεγραφήματα, ένα στον βασιλιά και ένα στη βρετανική κυβέρνηση. Το πρώτο, στο οποίο διαμαρτυρόταν για τη διαστρέβλωση της πραγματικότητας ως προς το αντιστασιακό κίνημα και τη δραστηριότητα του ΚΚΕ, ήταν κάθε άλλο παρά ουδέτερο. Το δεύτερο είχε μεγαλύτερη σημασία, γιατί μ' αυτό πληροφορούσε τη βρετανική κυβέρνηση ότι, «έάν ο βασιλεύς επανέλθει ενταύθα κατόπιν ελευθέρας επιμηγορίας του λαού μας, πρώτοι ημείς καλωσορίσομεν αυτόν και θεωρήσομεν λήξασαν την καθεστωτικήν διαμάχην εν Ελλάδι. Εάν η Αγγλία διά γενικοτέρους λόγους, ακόμη και χωρίς την εκπεφρασμένην γνώμην του λαού, επιθυμεί επιστροφήν βασιλέως ημείς οι αγωνιζόμενοι διά απελευθέρωσιν ουδόλως θέλωμεν εναντιωθεί». Το σήμα αυτό στάλθηκε στις 9 Μαρτίου 1943 από τον ασύρματο της ΒΣΑ στο ΣΜΑ με την παράκληση του Ζέρβα να το διαβιβάσει στην ΑΜ τον βασιλέα και την ελληνική κυβέρνηση.

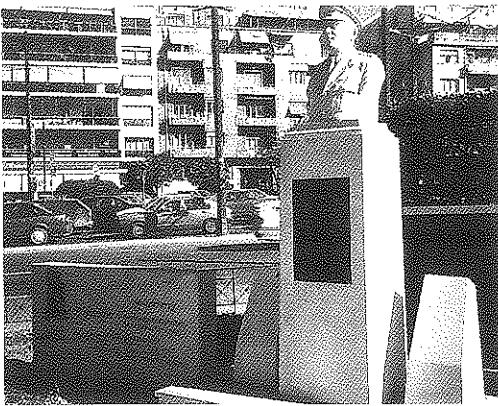
Αντίθετα ο Φλάισερ αναφέρει ότι στις 9 Μαρτίου 1943 στάλθηκε μόνο ένα ραδιογράφημα, ενώ ένα άλλο, με το οποίο ο Ζέρβας απηύθυνε προς τον Γεώργιο «προσωπική δήλωση νομιμοφοροσύνης», στάλθηκε τον Μάρτιο του 1942, δηλαδή έναν χρόνο νωρίτερα, εκτός αν πρόκειται για τυπογραφικό λάθος στις ημερομηνίες (Φλάισερ, Α, 388-392). Τέλος, ο υπαρχηγός του Ζέρβα, Κομνηνός Πυρομάγλου, συμφωνεί με τον Γουντχάουζ και προσθέτει την προσωπική του μαρτυρία. Σε σύσκεψη, γράφει, που είχε με τον Ζέρβα στο Αυλάκι, όπου ήταν το αρχηγείο του ΕΔΕΣ και της ΒΣΑ τον Απρίλιο του 1943, ο Ζέρβας τού ανακοί-

νωσε ότι «προ ολίγων ημερών είχεν αποστείλει στον βασιλέα Γεώργιον ένα τηλεγράφημα διαμαρτυρίας». Οταν, όμως, ο Πυρομάγλου ζήτησε να δει το κείμενο, ο Ζέρβας του είπε ότι αυτό είχε γραφτεί στα αγγλικά από τον Γουντχάουζ και είχε σταλεί με τον ασύρματο της ΒΣΑ, οπότε δεν υπήρχε στους φακέλους του αρχηγείου των ΕΟΕΑ (Πυρομάγλου, 61). Πράγματι, ο Ζέρβας, που είχε ενεργήσει χωρίς να ενημερώσει τους συνεργάτες του, αρνείτο με αγανάκτηση αυτό το

**Ο Ντον Στοτ,
δραστήριο μέλος
των βρετανικών
μυστικών
υπηρεσιών στην
κατεχόμενη Ελλάδα.**

Προτομή του Ιωάννη Τσιγάντε στη συμβολή της λεωφόρου Αλεξάνδρας και της οδού Πατησίων, κοντά στο σημείο όπου σκοτώθηκε.

διάθημα μέχρι το 1948, όταν ο Γουντχάουζ αποκάλυψε όλη την υπόθεση. Τότε μόνο παραδέχθηκε την ύπαρξή του με τη δικαιολογία ότι ήθελε να εξευμενίσει τους «Αγγλούς και τον Γεώργιο για να μη βρίσκεται μεταξύ δύο πυρών» (Φλάισερ, A, 393).

Πρέπει, όμως, να επισημανθεί ότι η διάσπαση του αντιμοναρχικού μετώπου οφείλεται και στην αλλοπρόσαλλη και ενίστε εγκληματική συμπεριφορά του ΚΚΕ να επιτίθεται και να διαλύει όποτε μπορούσε της μη ελεγχόμενες από αυτό αντάρτικες ομάδες, όπως έγινε με την ομάδα του Κωστόπουλου τον Φεβρουάριο του 1943, τη διάλυση των ανταρτοσμάδων της περιοχής Βοϊου-Καστοριάς τον Απρίλιο του 1943, καθώς και με την επίθεση εναντίον του Ζέρβα στις 10 Οκτωβρίου 1943. Μερικά ακόμη γεγονότα, όπως η υποκίνηση της ανταρσίας στις ένοπλες δυνάμεις της Μέσης Ανατολής, η ακούσια στρατολόγηση των κατοίκων της «Ελεύθερης Ελλάδας», της περιοχής δηλαδή της χώρας όπου είχε επικρατήσει ο ΕΛΑΣ και γενικότερα ο φανατισμός μερικών καθοδηγητών του ΚΚΕ προκαλούσαν όχι μόνο τη δυσαρέσκεια αλλά και την έχθρα πολλών κατοίκων. Ενα παράδειγμα τέτοιας αψυχολόγητης συμπεριφοράς αναφέρει ο Γάννης Σακκάς. Στο χωριό Αγία Τριάδα Ευρυτανίας ήταν εντεταγμένος στην οργάνωση του ΕΑΜ ο Β. Καθβαδίας. Κάποτε ο υπεύθυνος του ΕΑΜ του είπε να φέρει συνοδεία στο χωριό για να ανακρίνει τον Θωμά Καραπιπέρη, έναν συντηρητικό πολιτικό που εκείνη την ημέρα βρισκόταν στο χωράφι του. Ο Καθβαδίας του απάντησε: «Σε παρακαλώ, συναγωνιστή, να με απαλλάξεις από αυτό το καθήκον. Ο Καραπιπέρης είναι μπάρμπας μου και δεν μπορώ να το κάνω». «Το ξέρω», του απάντησε ο υπεύθυνος, «όμως γι' αυτό πρέπει να πας. Ο αγώνας είναι πάνω από συγγενείς και συναισθηματισμούς» (Σακκάς, 157). Τέτοιου είδους σταλινικές νοοτροπίες οδήγησαν ακόμη και σε εγκλήματα και δημιούργησαν στις άλλες πολιτικές δυνάμεις φόβους για τις προθέσεις του ΕΑΜ μετά τον πόλεμο και τις οδήγησαν στη συσπείρωσή τους. Το γεγονός, όμως, που συγκλόνισε όλους και έπεισε τις αστι-

κές πολιτικές δυνάμεις ότι το ΚΚΕ σκόπευε να πάρει την εξουσία με τη βία μετά την απελευθέρωση, ήταν η εξόντωση στις 17 Απριλίου 1944 του Συντάγματος 5/42, δηλαδή των ανταρτών της ΕΚΚΑ. Ο διοικητής του, Δημήτριος Ψαρρός, γνωστός για την ακεραιότητά του και τις δημοκρατικές του πεποιθήσεις, εκτελέσθηκε και μαζί του, πέραν των ολίγων πεσόντων στη μάχη, τουλάχιστον 66 αντάρτες, πολλοί από τους οποίους μετά από φρικτά βασανιστήρια (ΙΕΕ, τ. ΙΣΤ, σελ. 40).

Πριν οριστικοποιηθεί η υποστήριξη προς τον Ζέρβα, το ΦΟ έστειλε τον πράκτορα της μυστικής υπηρεσίας MI5, Ντέηθιντ Ουάλλας (David Wallace), για να διαπιστώσει ο ίδιος τη νομιμοφρούσην του Ζέρβα, αλλά ταυτόχρονα να εκτιμήσει και την ικανότητα του ΕΛΑΣ στην περίπτωση που θα υπήρχε «το δυσάρεστο ενδεχόμενο της απελευθέρωσης της Ελλάδος από τους αντάρτες» (Φλάισερ, A, 460). Ο Ουάλλας, ο οποίος υπήρξε ακόλουθος Τύπου στη βρετανική πρεσβεία της Αθήνας κατά τη διάρκεια του Ελληνοϊταλικού πολέμου, στην αναφορά του προς τον Λίπερ, που είχε γίνει πρεσβευτής στην εξόριστη κυβέρνηση, έγραψε: «Ο ΕΔΕΣ είναι ένας φεούδαρχικός οργανισμός που παραμένει ενωμένος επειδή οι οπαδοί του είναι πιστοί στο Ζέρβα (ο οποίος) εξαρτάται ολοκληρωτικά από τη βρετανική υποστήριξη. Από τον Μάρτιο του 1943 έχει γίνει τελείως νομιμόφρων και θα εκτελεί απολύτως και ακριβώς ό,τι του λέμε. Είναι επομένως όχι μόνο δημιούργημα μας αλλά παραμένει ένα εργαλείο στα χέρια μας» (Hondros, 41). Ως προς το θέμα της ενδεχόμενης σύγκρουσης με τον ΕΛΑΣ, η γνωμάτευση του Ουάλλας ήταν ότι «οι αντάρτες ήταν πλήρως ανίκανοι» (Φλάισερ, A, 460).

Η διάσπαση του αντιμοναρχικού μετώπου επιτεύχθηκε τον Αύγουστο του 1943 στο Κάιρο, όπου είχαν μεταβεί μετά από πρόσκληση της SOE και έγκριση του υπουργού Μέσης Ανατολής Κέησι (Casey) έξι αντιπρόσωποι των αντιστασιακών οργανώσεων (τέσσερις από τον ΕΛΑΣ, ένας από τον ΕΔΕΣ και ένας από την ΕΚΚΑ). Τους έξι αντιπροσώπους, που έφυγαν από το αεροδρόμιο του υψηλέδου της Νευρουπόλεως (εκεί όπου σήμερα είναι η λίμνη Πλαστήρα), συνόδευαν ο αρχηγός της ΒΣΑ ταξίαρχος Μάγερς και ο πράκτορας της MI5 ταγματάρχης Ουάλλας. Στο Κάιρο ήδη βρισκόταν και ο Γεώργιος Εξητάρης ως εκπρόσωπος των ελληνικών πολιτικών κομμάτων.

Επειδή δεν είχαν προκαθορισθεί τα προς συζήτηση θέματα, οι αντιπρόσωποι του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ έθεσαν το θέμα της επιστροφής του βασιλιά από την πρώτη συνάντησή τους με τον Λίπερ, που ήταν και ο ουσιαστικός συνομιλητής τους από τη βρετανική πλευρά. Παραδόξως ο Λίπερ συναίνεσε και υποσχέθηκε να συμβουλέψει τον βασιλιά να παραμείνει στο εξωτερικό μέχρι τη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος για το πολιτειακό. Επίσης,

Η γέφυρα
του Ασωπού.

Η εξόριστη ελληνική κυβέρνηση σε αναμνηστική φωτογραφία με τον ηγέτη της Νότιας Αφρικής, Γιαν Σμάτς (Jan Smuts), στο ξενοδοχείο Dorchester του Λονδίνου, στις 22 Φεβρουαρίου 1942. Διακρίνονται, από αριστερά προς τα δεξιά, οι Αθανάσιος Αγνίδης (μόνιμος υφυπουργός Εξωτερικών και πρεσβευτής στο Λονδίνο), Κυριάκος Βαρβαρέσος (υπουργός Οικονομικών), Ρωμανός (.), Παναγιώτης Κανελλόπουλος (αντιπρόεδρος της κυβέρνησης και υπουργός Εθνικής Αμύνης), ο στρατάρχης Σματς, ο Θασιλιάς Γεώργιος Β', ο πρωθυπουργός και υπουργός Εξωτερικών Εμμανουήλ Τσουδεράς και ο Στυλιανός Δημητρακάκης (υπουργός Δικαιοσύνης).

οι έξι αντιπρόσωποι, ο Εξηντάρης και ο ευρισκόμενος στο Κάιρο Κανελλόπουλος ζήτησαν από τον Τσουδερό και την κυβέρνησή του να δηλώσουν επίσημα ότι ο βασιλιάς «δεν θα επιανέλθει στην Ελλάδα πριν ο λαός αποφανθεί επί της μορφής του πολιτεύματος» (Φλάισερ, Α, 455). Πράγματι, ο Τσουδερός και ολόκληρο το Υπουργικό Συμβούλιο υπέγραψαν στις 19 Αυγούστου 1943 ένα πρωτόκολλο με το οποίο συνιστούσαν στον θασιλιά να προθεί σ' αυτή τη δήλωση «που αποτελεί θέληση της μεγίστης πλειοψηφίας του ελληνικού λαού». Ομως, στο διάστημα των εννέα ημερών που μεσολάβησε από την άφιξη των έξι έως την υπογραφή του πρωτοκόλλου συνέβησαν γεγονότα τα οποία άλλαξαν εντελώς την κατάσταση.

Οπως προαναφέρθηκε, μαζί με τους έξι αντιπρόσωπους των αντιστασιακών οργανώσεων είχε μεταβεί στο Κάιρο και ο ταγματάρχης Ουάλλας, ο οποίος δεν έτρεφε συμπάθεια για το ΕΑΜ, αλλά ταυτόχρονα περιφρονούσε όλους γενικά τους αντάρτες. Η άποψή του για τους Έλληνες ήταν ότι «είναι θασικά αδιόρθωτος και άχρηστος λαός χωρίς μέλλον», ο οποίος όμως λόγω της στρατηγικής θέσης-κλειδί που κατέχει δεν μπορεί να αφεθεί στην τύχη του (Φλάισερ, Α, 458). Ο Ουάλλας κατήγγειλε στον Λίπερ τη φιλική προς το ΕΑΜ πολιτική του Μάγερς παρά τις αντιδράσεις του ίδιου, τις οποίες τηλεγραφούσε στον Λίπερ χωρίς ανταπόκριση. Ο Λίπερ εξεπλάγη μ' αυτή την πληροφορία και η έρευνα που ακολούθησε αποκάλυψε ότι, πράγματι, μια ολόκληρη σειρά από τηλεγραφήματα που είχε στείλει ο Ουάλλας

από την Ελλάδα στον Λίπερ είχαν κρατηθεί από τη SOE. Ο Λίπερ έγινε έξαλλος εναντίον της SOE και προσωπικά εναντίον του Μάγερς, ο οποίος θεωρούσε ότι ήταν «ένας επικίνδυνος θλαξ που υποστήριζε με φανατισμό τις ιδέες του» (Φλάισερ, Α, 457). Η αποκάλυψη αυτή συνετέλεσε στην υιοθέτηση από τον Λίπερ των απόψεων και προκαταλήψεων του Ουάλλας ως προς την αξία της Αντίστασης, με αποτέλεσμα να προτρέψει τον Γεώργιο και τον Τσουδερό να μην υποχωρήσουν στο θέμα του δημοψηφίσματος. Ταυτόχρονα ο Γεώργιος αποφάσισε να ζητήσει τη συμβούλη και τη βοήθεια του Τσώρτσιλ και του προέδρου των ΗΠΑ Φραγκλίνου Ρούζβελτ (Franklin Delano Roosevelt), που τότε συσκέπτονταν στο Κεμπέκ του Καναδά. Στις 26 Αυγούστου 1943 έφθασε στο Κάιρο η απάντηση του Τσώρτσιλ, με την οποία συνιστούσε στον Γεώργιο να αποφύγει νέες δηλώσεις και τον ενημέρωνε ότι, οποιαδήποτε και αν ήταν η απόφασή του, η βρετανική κυβέρνηση θα εξακολουθούσε να τον υποστηρίζει. Λίγες ημέρες αργότερα έφθασε και η απάντηση του Ρούζβελτ, στην οποία ο πρόεδρος των ΗΠΑ έλεγε ότι «προς το συμφέρον της κοινής πολεμικής προσπάθειας οι Έλληνες θα έπρεπε να βάλουν σε δεύτερη μοίρα άλλους σκοπούς». Μετά τα δύο μηνύματα οι υπουργοί της εξόριστης κυβέρνησης άλλαξαν στάση και συντάχθηκαν με τη βρετανική πολιτική, ενώ ταυτόχρονα ο Βρετανός υπουργός Μέσης Ανατολής, αφού προσπάθησε μάταια να μεταπείσει τους έξι στο θέμα του δημοψηφίσματος, τους ανακοίνωσε ότι έπρεπε να επιστρέψουν στην Ελλάδα. Ετοι, «ολόκληρη η

Αντίσταση περιφρονήθηκε και εξεδιώχθη» και επέστρεψε στις 15 Σεπτεμβρίου στην Ελλάδα (Πυρομάγλου, 129). Στο ίδιο διάστημα κορυφώθηκε η κρίση στις σχέσεις FO και SOE, την οποία ο Λίπερ είχε χαρακτηρίσει ως τον «Μεγάλο πόλεμο» εναντίον της SOE. Αυτός ο πόλεμος είχε ως αποτέλεσμα την πλήρη επικράτηση της πολιτικής του FO και την υποταγή της SOE στις ανάγκες αυτής της πολιτικής. Με ποιες μεθόδους και σε ποια παρασκήνια έγινε αυτός ο πόλεμος δεν είναι -και ίσως δεν γίνει ποτέ- γνωστό. Η μελέτη των βρετανικών αρχείων του Public Record Office δεν οδηγεί σε αισφαλή συμπεράσματα γιατί, ενώ υπάρχουν σχεδόν όλα τα αρχεία του FO, δεν ισχύει το ίδιο για τα αρχεία της SOE, επειδή δύο πυρκαγιές κατέστρεψαν ένα μεγάλο μέρος των αρχείων της. Η πρώτη ήταν εκούσια και πραγματοποιήθηκε στο Κάιρο το καλοκαίρι του 1942, όταν τα στρατεύματα του Ρόμπμελ πλησίαζαν την αιγυπτιακή πρωτεύουσα και υπήρχε ο κίνδυνος τα απόρρητα έγγραφα να γίνουν κτήμα των Γερμανών. Ήταν τόσο μεγάλος ο όγκος των εγγράφων που καίγονταν και τόση η στάκτη που κάλυψε την πόλη, ώστε η ημέρα εκείνη (Τετάρτη) έμεινε γνωστή ως η «στακτώδης Τετάρτη» (Ash

Wednesday). Εκεί χάθηκαν τα περισσότερα αρχεία που είχαν σχέση με την κρίσιμη περίοδο της δράσης της SOE στην Ελλάδα πριν και κατά την περίοδο της Κατοχής.

Η δεύτερη πυρκαγιά εκδηλώθηκε στο κτίριο των κεντρικών γραφείων της SOE στο Λονδίνο το 1946 και ήταν τυχαία. Τότε καταστράφηκε ακόμη ένα μεγάλο μέρος των αρχείων της, με αποτέλεσμα να έχει διασωθεί μόνο το 1/8 περίπου των αρχείων της SOE (Foot, 363). Τέλος, σε ορισμένα από τα διασωθέντα αρχεία δεν υπάρχει πρόσθαση, επειδή έχουν χαρακτηρισθεί απόρρητα για μεγάλα χρονικά διαστήματα. Ετσι, δεν είναι δυνατή η «κατ' αντιπαράσταση» σύγκριση των απόψεων της SOE με τις αντίστοιχες του FO.

Οι συνέπειες αυτού του «Μεγάλου πολέμου» για την ηγεσία του κλιμακίου της στο Κάιρο ήταν ολέθριες γιατί, πιστή στην αποστολή της, αγωνίζοταν να διατηρήσει το αντιστασιακό κίνημα στην Ελλάδα ενωμένο και ικανό να αντιμάχεται τους Γερμανούς, ενώ η διπλωματία του FO επιδίωκε ακριβώς το αντίθετο. Ο αρχηγός του κλιμακίου, λόρδος Γκλενκόνερ, απομακρύνθηκε, όπως και ο επιτελάρχης του, ταξιαρχος Κεμπλ (C.M. Keble). Ο Μάγερς, ο οποίος είχε εισηγηθεί

Ο Βρετανός πράκτορας
Νέβιλ βιν Γουάλας.

Γερμανικό
στρατιωτικό τμήμα
χρησιμοποιεί
παράκαμψη σε μια
κατεστραμμένη
οδογέφυρα, κάπου
στον Ολυμπο.

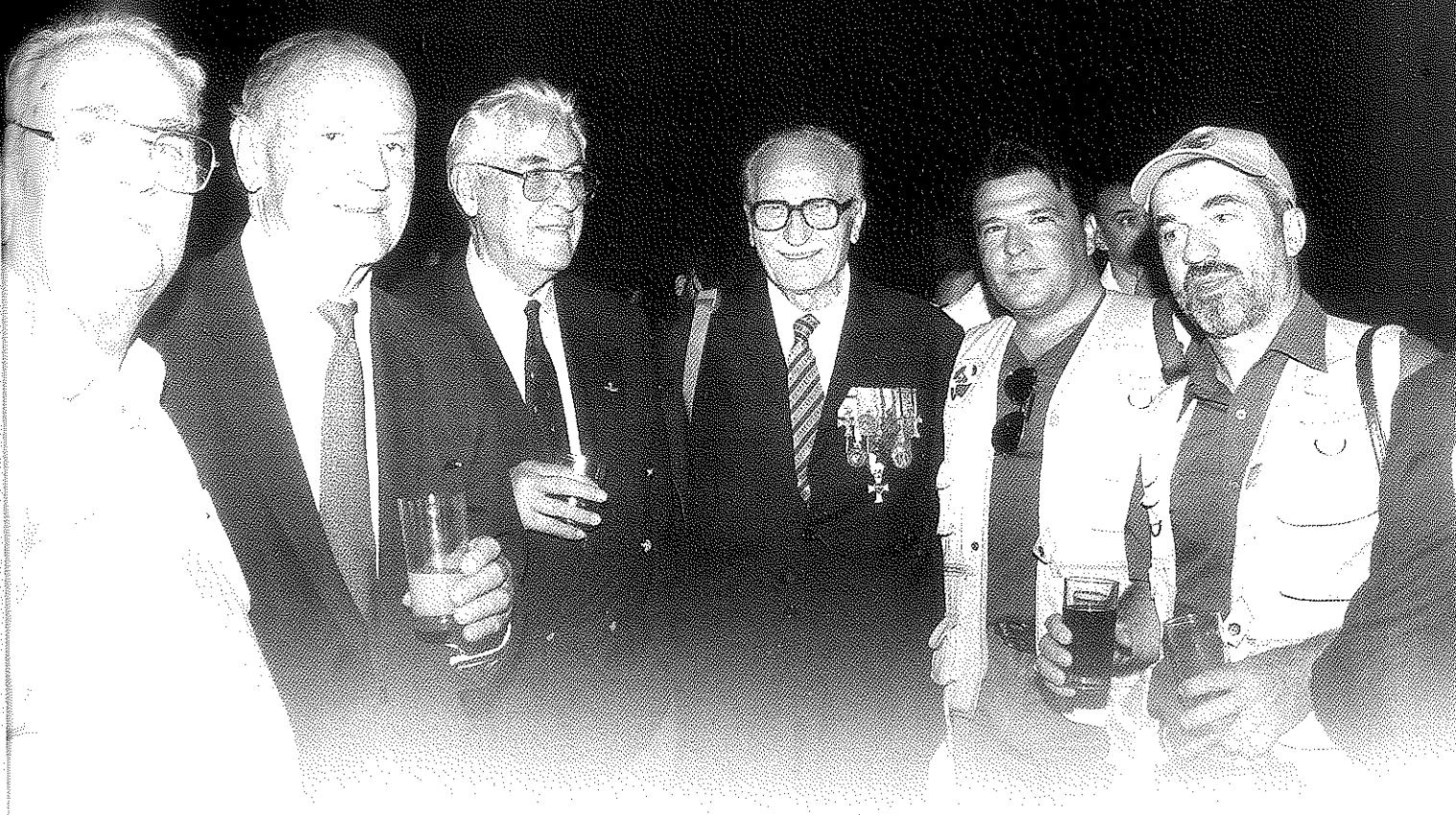
στον Γεώργιο να μην επιστρέψει αμέσως μετά την απελευθέρωση στην Ελλάδα, δεν επέστρεψε ούτε ο ίδιος αλλά στάλθηκε «προσωρινά» στην Αγγλία και στη θέση του αρχηγού της ΒΣΑ διορίσθηκε ο Γουντχάουζ. Φαίνεται ότι ο Μάγερς υπήρξε θύμα της αδιαλαξίας του Γεωργίου, ο οποίος «διακήρυξε την απόφασή του να παραιτηθεί από τον θρόνο αν ο ταξίαρχος Μάγερς επέστρεφε στην Ελλάδα» (Γουντχάουζ, I, 238).

Ενα από τα θύματα της διαμάχης μεταξύ του FO και της SOE ήταν και ο Ιωάννης Πελτέκης, πολύτιμος συνεργάτης της δεύτερης. Ο Πελτέκης, μέλος της οργάνωσης «Προμηθέας», ήταν ένας από τους λίγους που δεν συνέλαβαν οι Γερμανοί όταν, τον Φεβρουάριο του 1943, εξάρθρωσαν την οργάνωση. Στη Μέση Ανατολή όπου κατέφυγε ήλθε σε επαφή με τη SOE, η οποία του πρότεινε να επιστρέψει στην Ελλάδα, να εξασφαλίσει την απόδραση-διαφυγή του Κουτσογιαννόπουλου και να οργανώσει μια νέα κατασκοπευτική ομάδα. Ο Πελτέκης με το κωδικό όνομα «Απόλλων» επέστρεψε στην Αθήνα και σε διάστημα δύο μηνών οργάνωσε την απόδραση και διαφυγή του Κουτσογιαννόπουλου και δημιούργησε νέα ομάδα κατασκοπείας και δολιοφθορών με το όνομα «Υδόννη». Τα αποτελέσματα της δράσης του ήταν εκπληκτικά. Η «Υδόννη» αναδείχθηκε σε μια από τις μεγαλύτερες μυστικές οργανώσεις της Ευρώπης, η οποία στην περίοδο της ακμής της αριθμούσε περί τα 800 μέλη (Clogg, 357). Φαίνεται, όμως, ότι οι επιτυχίες του Πελτέκη, και κατ' επέκταση της SOE, προκάλεσαν τον φθόνο του FO.

Τον χειμώνα του 1943-44 άρχισαν να κυκλοφορούν φήμες ότι ο Πελτέκης ήταν διπλός πράκτορας ή, στην καλύτερη περίπτωση, υποστηρικτής του ΕΑΜ. Οι φήμες εντάθηκαν μετά την άφιξη στο Κάιρο του Γεωργίου Παπανδρέου και προέρχονταν κυρίως από το περιθάλλον του. Ετσι, με θάση τις φήμες ότι είχαν δοθεί από τη SOE στην «Υδόννη» 5.000 λίρες σε διάστημα έξι εβδομάδων, ο Παπανδρέου παραπονέθηκε στη βρετανική πρεσβεία ότι οι Αγγλοί διέθεταν πολλά χρήματα σε άλλες οργανώσεις, ενώ απέρριψαν το αίτημά του για τη διάθεση 400 λιρών σε δική του οργάνωση στην Αθήνα. Η βρετανική πρεσβεία, δηλαδή ο Λίπερ, ενημέρωσε το FO προσθέτοντας ότι πράγματι ήταν εξακριβωμένο ότι η SOE είχε στέλει στον Πελτέκη σε διάστημα τεσσάρων μηνών το ποσό των 6.000 λιρών χωρίς να ενημερώσει ούτε τον Παπανδρέου ούτε την πρεσβεία. Το θέμα έφθασε στον Τσώρτσιλ, ο οποίος διέταξε να διενεργηθεί έρευνα από ανακριτική επιτροπή του στρατού, ενώ ταυτόχρονα ζήτησε εξηγήσεις και από τον υπεύθυνο υπουργό Οικονομικού Πολέμου, λόρδο Σέλμπορν, στο Υπουργείο του οποίου υπαγόταν η SOE. Ο υπουργός στη γραπτή απάντησή του ανάφερε ότι «η οργάνωση περί της οποίας πρόκειται έχει εξαιρετικές επιδόσεις. Εχει θυάσιει ή καταστρέψει 26 μεγάλα πλοία κάτω των 7.000 τόνων και πολλά άλλα μικρότερα σκάφη τους τελευταίους 14 μήνες, ενώ μετέδωσε πολλές πληροφορίες για την κίνηση γερμανικών πλοίων στο Αιγαίο που μας θοήθησαν να καταφέρουμε ισχυρά πλήγματα με αξιόλογη επιτυ-

Οι Γερμανοί φεύγοντας από την Αθήνα παρέδωσαν σε επίσημη τελετή στο Μνημείο του Αγνώστου Στρατιώτη την πόλη στον κατοχικό δήμαρχο Αγγελο Γεωργάτο.

χία» (Clogg, 104). Σε άλλη, μεταγενέστερη επιστολή του προς τον Τσώρτσιλ ο Σέλμπορν προσέθετε: «Στο ζήτημα της οικονομικής συνδρομής της θρησκευτικής κυβέρνησης προς το ΕΑΜ, η ελληνική κυβέρνηση εξέφρασε την επιδοκιμασία της... άλλωστε το ότι η συνδρομή αυτή δόθηκε είναι γνωστό όχι μόνο στην ελληνική κυβέρνηση αλλά και σε κάθε Ελληνα» (Σθολόπουλος, 105).

Εκτός από αυτά τα επιτεύγματα, στο ίδιο διάστημα ο «Απόλλων» είχε εκτελέσει 65 δολιοφθορές και είχε φυγαδεύσει από την Ελλάδα 69 άτομα. Παρά τα στοιχεία που κατέθεσε ο Σέλμπορν, με διαταγή του Τσώρτσιλ ο αρχιστράτηγος της Μέσης Ανατολής Μπέρναρντ Πάτζετ (Bernard Paget) συγκρότησε τριμελή ανακριτική επιτροπή η οποία εξέτασε τον Πελτέκη κατ' αντιπαράσταση με μεγάλο αριθμό μαρτύρων, Βρετανών και Ελλήνων, ενώ παράλληλα διατάχθηκε η αναστολή της οικονομικής υποστήριξης του «Απόλλων». Οταν η ανακριτική επιτροπή αποτεράσωσε το έργο της όχι μόνο αθώωσε ομόφωνα τον Πελτέκη αλλά του απένειμε ως τιμητική διάκριση τον βαθμό του αντισυνταγματάρχη του Αυτοκρατορικού Στρατού καὶ το παράσημο του Ανώτερου Ταξιάρχη του Τάγματος Διακεκριμένων Υπηρεσιών (Σθολόπουλος, 106). Ταυτόχρονα επέκρινε τους υπεύθυνους του FO.

Την ίδια, όμως, περίοδο που εξαπολύονταν οι κατηγορίες εναντίον του Πελτέκη και ενώ ο ίδιος παρέμενε υποχρεωτικά στην Αίγυπτο, Ελληνες συνεργάτες των Γερμανών, μέλη της Ειδικής Ασφάλειας, συνέλαβαν στην Ελλάδα 71 μέλη της

οργάνωσης. Αργότερα ο διοικητής της Ειδικής Ασφάλειας, ο διαβότος υποστράτηγος Άλεξανδρος Λάμπου, «συνεσκέφθη περί της τύχης των κρατουμένων με τον στρατηγό Ντερτιλή επί δίωρον και απεφασίσθη η παράδοσή των εις τους Γερμανούς» (Σθολόπουλος, 58).

Η Ειδική Ασφάλεια είχε γίνει τους τελευταίους μήνες της Κατοχής το καταφύγιο των κάθε είδους συνεργατών του εχθρού, που δεν ήταν λίγοι. Τυχοδιώκτες και καιροσκόποι που ασχολούντο με τις πλέον ύποπτες υποθέσεις, όπως μαύρη αγορά, εκθιασμούς, παραχάραξη, διπλή κατασκοπεία και άλλα συναφή, προσέφεραν τις υπηρεσίες τους στους Γερμανούς. Τέτοιοι άνθρωποι ήταν ευάλωτοι στη δωροδοκία και ευχαρίστως αντάλλασσαν κρατουμένους με χρυσές λίρες. Επίσης μεσολαβούσαν, με το αζημώτο φυσικά, στην απελευθέρωση κρατουμένων από τους Γερμανούς, οι οποίοι, καθώς έβλεπαν ότι χάνουν τον πόλεμο, προτιμούσαν τις λίρες από τους κρατουμένους. Δυστυχώς, λόγω της αναστολής της οικονομικής υποστήριξης δεν υπήρχε δυνατότητα δωροδοκίας για την αποφυλάκιση ή την απόδραση των συλληφθέντων.

Η επισήμανση του κινδύνου τον οποίο διέτρεχαν οι συλληφθέντες είχε γίνει έγκαιρα από τα στελέχη της SOE, όπως φαίνεται από την αναφορά του αντισυνταγματάρχη Ντόλμπεϋ, στελέχους του επιτελικού γραφείου της SOE Καΐρου, ο οποίος σε σήμα του της 18ης Σεπτεμβρίου 1944, χωρίς να γνωρίζει ότι πολλοί από τους συλληφθέντες είχαν ήδη εκτελεσθεί, ανέφερε ότι «η δια-

Ο λόρδος Τζέλικο, γιγαντός Βρετανού ναυάρχου της περιόδου του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, διοικητής της Force 133. Στη φωτογραφία (δεύτερος από αριστερά) σε εκδήλωση στο Ηράκλειο Κρήτης για τα 60 χρόνια της δολιοφθοράς που διενεργήθηκε στο αεροδρόμιο της πόλης.

**Ο διοικητής του λόχου
δολιοφθορέων Ολύμπου,
Αντώνης Αγγελούλης.**

κοπή της αποστολής χρημάτων στην Αθήνα σημαίνει ότι η ζωή 71 σαμποτέρ της Υθόνης που έχουν συλληφθεί από τους Γερμανούς διατρέχει κίνδυνο» (Σβολόπουλος, 109). Οι εκκλήσεις όμως του Ντόλμπεϋ, του Πελτέκη και των συνεργατών του δεν εισακούσθηκαν, με αποτέλεσμα πολλοί από τους συνεργάτες της «Υθόνης» να εκτελεσθούν από τους Γερμανούς στο Χαϊδάρι στις 8 Σεπτεμβρίου 1944.

Δυστυχώς, μετά την απελευθέρωση οι συνεργάτες αυτοί των κατακτητών δεν τιμωρήθηκαν ή τουλάχιστον δεν τιμωρήθηκαν όσο έπρεπε. Οι δίκες αυτών που χαρακτηρίσθηκαν ως «δωσίλογοι», που έπρεπε δηλαδή να «δώσουν λόγο» για τις πράξεις τους, διεξήχθησαν σε κλίμα εμφύλιου πολέμου και η σάστη του κράτους απέναντι στους δικαζόμενους υπήρξε πολύ επιεικής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα του κλίματος που επικρατούσε στις δίκες των δωσιλόγων είναι αυτό της δίκης του διοικητή της Ειδικής Ασφάλειας Α. Λάμπου και των 21 συνεργατών του, μεταξύ των οποίων και οι διαδότοι Ε. Πουλής, Δ. Κουρεμπανάς, Ε. Παρθενίου, Α. Μαντάς κ.ά. Σε κάποια φάση της δίκης ένας συνήγορος της πολιτικής αγωγής ρώτησε την εξεταζόμενη ως μάρτυρα, Αικατερίνη Ιωαννίδη, σύζυγο του εκτελεσθέντος από τους Γερμανούς μέλους της «Υθόνης» δικηγόρου Δ. Ιωαννίδη, εάν γνώριζε ότι οι Γερμανοί εκτελούσαν και κομμουνιστές. Τότε «ο κατηγορούμενος Πουλής εγείρεται εκ της θέσεώς του και φωνάζει «έξω Βούλγαροι» και αρπάσας τον συνήγορον από το σακάκι του άρχισε να τον απειλεί» (εφημ. «Ακρόπολις», 19/10/1945). Στην ίδια δίκη αποκαλύφθηκε ότι ο προφυλακισμένος Κουρεμπανάς πήρε άδεια από τον διευθυντή των φυλακών και επισκέφθηκε στο σπίτι της την κυ-

ρία Ιωαννίδου, όπου την παρακάλεσε να είναι επιεικής στην κατάθεσή της προσφέροντάς της και 100 λίρες Αγγλίας. Κάτω από αυτές τις συνθήκες δεν είναι άξιο απορίας ότι μόνο οι Λάμπου και Πουλής καταδικάσθηκαν σε θάνατο και άλλοι επιπλά σε ποινές φυλάκισης, ενώ οι υπόλοιποι, μεταξύ των οποίων και οι Κουρεμπανάς και Παρθενίου, αθωώθηκαν. Ωστόσο, ούτε οι Λάμπου και Πουλής εκτελέσθηκαν.

Δεν ήταν, όμως, μόνο οι αθωώσεις που προκαλούσαν το δημόσιο αίσθημα, αλλά και το γεγονός ότι πολλοί από αυτούς που είχαν συνεργασθεί με τον εχθρό όχι μόνο παρέμειναν ανενόχλητοι αλλά και στελέχωσαν τον κρατικό μηχανισμό μετά τον πόλεμο. Για του λόγου το αληθές αναφέρονται μερικά παραδείγματα. Ο καθηγητής της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Νικόλαος Λούθαρις, διετέλεσε υπουργός Παιδείας σε κατοχικές κυβερνήσεις και το δικαστήριο δωσιλόγων τον καταδίκασε σε φυλάκιση πέντε ετών ως συνεργάτη του εχθρού. Μετά την αποφυλάκισή του εξελέγη μέλος της Ακαδημίας Αθηνών. Ο Σωτήριος Γκοτζαμάνης ήταν επί σειρά ετών υπουργός των Οικονομικών στις κατοχικές κυβερνήσεις. Όταν έφυγαν οι Γερμανοί, τους ακολούθησε και ο σχημάτισε στη Γερμανία «εξόριστη» ελληνική κυβέρνηση. Μετά τη λήξη του πολέμου κατέφυγε στην Ελβετία όπου ζήτησε πολιτικό άσυλο και γι' αυτό στη δίκη των δωσιλόγων δικάσθηκε ερήμην και καταδικάσθηκε σε θάνατο. Αργότερα, όμως, αμνηστεύθηκε και επέστρεψε στην Ελλάδα, στις αρχές του 1950. Στις δημοτικές εκλογές του 1954 στη Θεσσαλονίκη πέτυχε έναν θρίαμβο κερδίζοντας το 44% των ψήφων στον πρώτο γύρο, αλλά τελικά δεν εξελέγη. Ο συνταγματάρχης ε.α. Περικλής Κάθδας, υ-

**Κατά τους τελευταίους
μήνες της Κατοχής
έδρασε στην Ελλάδα για
μικρό χρονικό διάστημα
η μονάδα 2671 Special
Reconnaissance
Battalion του
Αμερικανικού Στρατού,
την οποία αποτελούσαν
μόνο Ελληνοαμερικανοί.
Στη φωτογραφία
διακρίνονται άνδρες της
μονάδας στα βουνά
της Ηπείρου.**

Σιδηροδρομική γέφυρα ανατίναγμένη από αντάρτες του ΕΛΑΣ.

πουργός γενικός διοικητής Θράκης επί δικτατορίας Μεταξά και συναρχηγός μιας εθνικοσοσιαλιστικής οργάνωσης κατά την Κατοχή, ανέλαβε σημαίνουσα θέση στο Υπουργείο Γεωργίας επί κυβερνήσεως Παπάγου.

Ο δικηγόρος Βλαχογιάννης, στέλεχος της οργάνωσης ΕΕΕ της Θεσσαλονίκης, η οποία συνεργάζοταν στενά με τους Γερμανούς και διέπραξε πολλά εγκλήματα, ακολούθησε τους πάτρωνές του κατά την υποχώρησή τους. Οταν επέστρεψε στην Ελλάδα, αθωώθηκε για τις πράξεις του και αργότερα, επί δικτατορίας της 21ης Απριλίου, διορίσθηκε προϊστάμενος Νομαρχών. Γενικότερα όσοι από τους δωσίλογους καταδικάσθηκαν σε φυλάκιση παρέμειναν στις φυλακές το πολύ πέντε έως έξι χρόνια και μετά αμνηστεύθηκαν (περισσότερα για τη δράση των φιλοναζιστικών οργανώσεων και των συνεργατών του εχθρού κατά την Κατοχή αναφέρονται στη μονογραφία του περ. «Στρατιωτική Ιστορία» με τίτλο Μαύρη Σκιά στην Ελλάδα, του ιστορικού Ιάκωβου Χονδροματίδη, εκδ. Περισκόπιο).

Παρά την εμπλοκή της στα πολιτικά πράγματα της Ελλάδας, η SOE συμμετείχε ενεργά στη διεξαγωγή του «υπόγειου πολέμου» οργανώντας και εκτελώντας πολλές πράξεις δολιοφθοράς. Ειδικότερα για την περίοδο Ιουνίου-Ιουλίου 1943 το ΣΜΑ είχε ζητήσει την παρατεταμένη και

σε πανελλαδική κλίμακα προσβολή του συγκοινωνιακού δικτύου για να παραπλανηθούν οι κατακτητές ότι η αναμενόμενη συμμαχική απόθαση θα γινόταν στην Ελλάδα. Στο πλαίσιο αυτής της επιχείρησης, που είχε τη συνθηματική ονομασία Animals (Ζώα), έγιναν πολλές ανατινάξεις σε ευπαθή σημεία του συγκοινωνιακού δικτύου, καταστροφές τηλεφωνικών και τηλεγραφικών γραμμών, ναρκοθετήσεις δρόμων, ενέδρες και πολλά άλλα. Οι σημαντικότερες, όμως, δολιοφθορές εκείνης της περιόδου ήταν η ανατίναξη της σήραγγας του Κούρνοβου τη στιγμή που περνούσε ένα ιταλικό τραίνο και η καταστροφή της γέφυρας του Ασωπού που θεωρείται, μαζί με την παρόμοια του Γοργοποτάμου, ως ένα από τα μεγαλύτερα του πολέμου. Για την καταστροφή της γέφυρας του Ασωπού, την οποία φρουρούσαν Γερμανοί, ο Μάγερς είχε ζητήσει τη συνδρομή του ΕΛΑΣ, αλλά η ηγεσία του αρνήθηκε γιατί, σύμφωνα με την εκτίμησή της, θα χρειαζόταν 1.500 αντάρτες και πυροβολικό, που δεν διέθετε. Τότε ο Μάγερς αποφάσισε να γίνει η καταστροφή μόνο από Βρετανούς. Την ομάδα που ανέλαβε τη δύσκολη αυτή αποστολή αποτελούσαν επτά άνδρες από διάφορα σημεία της αυτοκρατορίας. Ήταν δύο Νεοζηλανδοί, ένας Σκώτος, ένας Παλαιστίνιος, δύο Αγγλοί και ένας από την αποικία της Ροδεσίας (οημερινής Ζιμπάμπουε). Στις πρώτες α-

Ο πρώτος αρχηγός του «Προμηθέα», συνταγματάρχης Ευριπίδης Μπακιρτζής, στο μέσον της φωτογραφίας.

ναγνωρίσεις συμμετείχε και ο Ελληνας Γεώργιος Καρατζόπουλος ως οδηγός. Η ομάδα στην προσπάθειά της να προετοιμάσει τα βάθρα της γέφυρας συνάντησε τεράστιες δυσκολίες και κατέβαλε υπεράνθρωπες προσπάθειες, αλλά κατόρθωσε να ανατινάξει τη γέφυρα τη νύκτα της 21ης Ιουνίου 1943. Στην επιχείρηση διακρίθηκε ιδιαίτερα ο μικρόσωμος Νεοζηλανδός λοχαγός Ντον Στότ (Donald John Stott), ο επονομαζόμενος «Νυφίτσα» (Weasel). Ο Στότ είχε μείνει στο νερό έως τον λαιμό επί 20 ώρες για να μην τον αντιληφθούν οι Γερμανοί.

Αλλά και μετά τη λήξη της Επιχείρησης Animals και την επιτυχή απόβαση των Συμμάχων στην Ιταλία, το ΣΜΑ επέμενε στη συνεργασία με τον ΕΛΑΣ για την εκτέλεση δολιοφθορών «εις το ανατολικόν τμήμα της Πίνδου από όπου διέρχονται αι βασικαί συγκοινωνίαι και αναγκάζουν τους Γερμανούς να διατηρούν μεραρχίας εις την περιοχήν αυτήν» (Αρσενίου, I, 449). Την ίδια περίοδο το ΦΟ είχε αποφασίσει τη διακοπή της συνεργασίας με τον ΕΛΑΣ λόγω της επιθεσής του εναντίον του Ζέρβα, οι στρατιωτικοί όμως διαφωνούσαν υποστηρίζοντας ότι «όσο οι Γερμανοί παραμένουν στην Ελλάδα οι (πολιτικοί) υπολογισμοί πρέπει να παραμερισθούν προ του αμέσου καθήκοντος της εκδιώξεώς των. Δεν είναι δυνατόν να επιτρέπετε εις μακροπρόθεσμους πολιτικούς σκοπούς να παρεμβαίνουν εις την διεξαγωγήν του πολέμου» (Τα μυστικά αρχεία του πολέμου, εφημ. «Το Βήμα», 25/2/1972. Αναφέρεται

στον Αρσενίου I, 450). Τελικά δόθηκε η συμβιβαστική λύση να διακοπούν οι ρίψεις πολεμικού υλικού στον ΕΛΑΣ πλην των μονάδων που θα διενεργούσαν δολιοφθορές στο «ανατολικόν τμήμα της Πίνδου», δηλαδή ουσιαστικά στην κοιλάδα των Τεμπών και στην Οθρυ, που θεωρούντο τα πλέον ευπαθή σημεία του οδικού και του σιδηροδρομικού δικτύου. Τότε πραγματοποιήθηκαν μερικά από τα μεγαλύτερα αλλά λιγότερο γνωστά κατορθώματα της εθνικής αντίστασης.

Στην κοιλάδα των Τεμπών, η οποία ήταν ιερή στην Αρχαιότητα για τη λατρεία του Απόλλωνα, κάθε καταστροφή της γραμμής ή των τοίχων αντιστρόιης των πρανών, σήμαινε και διακοπή της συγκοινωνίας για πολλές ίσως μέρες λόγω της στενότητας του χώρου. Ήταν, όμως, δύσκολη η πρόσβαση των δολιοφθορέων στην κοιλάδα, επειδή οι Γερμανοί είχαν εγκαταστήσει τρεις σταθερές φρουρές, μια σε καθεμιά από τις δύο εισόδους και μια ακόμη περί το μέσο της κοιλάδας, κοντά στο εκκλησάκι της Αγίας Παρασκευής. Από τις δύο πλευρές της κοιλάδας οι Γερμανοί πίστευαν ότι δεν ήταν δυνατή η προσπέλαση λόγω της πολύ μεγάλης κλίσης των πρανών, τα οποία σε μεγάλο μήκος ήταν σχεδόν κατακόρυφα. Επιπλέον κινητές περιπολίες ημέρα και νύκτα συνέδεαν τις σταθερές φρουρές.

Στην Οθρυ τα πράγματα ήταν ευκολότερα. Οι 40 περίπου γαλαρίες και οι συνεχείς στροφές με τις ανηφοριές επέθαλλαν βραδυπορία στα τραίνα και διευκόλυναν το έργο των δολιοφθορέων.

Οι Βρετανοί όχι μόνο δεν διέκοψαν τον ανεφοδιασμό των μονάδων του ΕΛΑΣ που δρούσαν σ' αυτές τις περιοχές, αλλά αντίθετα εφοδίασαν τους «Λόχους Σαμποτέρ» με νέας τεχνολογίας εκρηκτικά, με ωρολογιακούς μηχανισμούς, με μηχανήματα ηλεκτρικής πυροδότησης κλπ. Μαζί με τα υλικά η SOE έστελνε και πράκτορές της οι οποίοι εκπαιδευαν τους αντάρτες στη χρήση τους. Ένας από τους τολμηρότερους αυτούς πράκτορες, ή «συνδέομους», όπως τότε τους αποκαλούσαν, ήταν ο ταγματάρχης Τζων Πάουερς (John Powers) που είχε το ψευδώνυμο «Χορς». Ο Πάουερς με άλλους πέντε Βρετανούς παρέμεναν συνεχώς στην περιφέρεια του Ολύμπου με αποκλειστικό στόχο τη σιδηροδρομική γραμμή στα Τέμπη (Αρσενίου, II, 97). Εκείνοι, όμως, που αποτελούσαν την ψυχή των μονάδων δολιοφθορέων στις δύο περιοχές ήταν ο έφεδρος αξιωματικός του Μηχανικού Αντώνης Αγγελούλης ή Βρατσάνος και ο μόνιμος υπολοχαγός, επίσης του Μηχανικού, Παναγιώτης Γαλατάνος από τη Σκόπελο. Ο πρώτος ήταν γιος λατόμου και από 10 ετών ακολουθούσε τον πατέρα του που τότε εργαζόταν στην περιοχή των Τέμπων. Ήταν είχε αποκτήσει αρκετές γνώσεις, τις οποίες συμπλήρωσε όταν υπηρέτησε στο Μηχανικό του Ελληνικού Στρατού. Μετά τη συνθηκολόγηση της Ιταλίας, τον Σεπτέμβριο του 1943, οι Ιταλοί εγκατέλειψαν αρκετά ναρκοπιέδια που είχαν εγκαταστήσει σε διάφορες περιοχές αλλά ακόμη και νάρκες θαλάσσης στις εκβολές του Πηνειού. Οι κάτοικοι των γύρω χωριών ειδοποίησαν τον ΕΛΑΣ και ο Αγγελούλης, παράτολμος και πολυμήχανος καθώς ήταν, ανέλαβε με έναν συνεργάτη του να αφαιρέσει από τις νάρκες τα πολύτιμα εκρηκτικά, τα οποία ανήλθαν σε οκτώ περίπου τόννους (Αρσενίου, II,

70). Με αυτά τα εκρηκτικά και με άλλα που έστειλε το ΣΜΑ εκτελέσθηκαν πολλές καταστροφές στο σιδηροδρομικό δίκτυο με σπουδαιότερη την ανατίναξη της αμαξοστοιχίας με τον αριθμό 53 τη νύκτα της 22ης προς 23η Φεβρουαρίου 1944.

Σύμφωνα με πληροφορίες που μετέδωσε η ΕΑΜική οργάνωση των σιδηροδρομικών της Αθήνας, η αμαξοστοιχία αυτή θα μετέφερε 1.000 περίπου Γερμανούς, κυρίως αξιωματικούς, με πολλούς επίλεκτους SS και το επιτελείο μιας μεραρχίας. Την καταστροφή της αμαξοστοιχίας ανέλαβε ο Αγγελούλης με την ομάδα του, στην οποία συμμετείχε και ένας θοσκός που γνώριζε πολύ καλά την κοιλάδα γιατί εκεί έθοσκε τις κατοίκες του.

Τρία περίπου χιλιόμετρα μετά τη νοτιοδυτική είσοδο (την προς τη Λάρισα) της κοιλάδας βρισκόταν μια γαλαρία μήκους 90 μέτρων. Ο Αγγελούλης επέλεξε να ανατινάξει τη γραμμή πριν από την είσοδο της γαλαρίας, περίπου στο ύψος της πηγής της Αφροδίτης και σε μήκος 400 περίπου μέτρων, γιατί η αμαξοστοιχία ήταν μεγάλη. Δεξιά της γραμμής και λίγο χαμηλότερα ρέει ο Πηνειός και αμέσως μετά αρχίζουν τα πρανή της Οσσας (Κίσαθου). Οδικό δίκτυο τότε δεν διέσχιζε τα Τέμπη. Η πρόσθαση προς το σημείο που θα γινόταν η ανατίναξη ορίσθηκε από τα πρανή του Ολύμπου που, αν και ήταν πολύ απόκρημνα, υπήρχαν μερικά απίθανα μονοπάτια (γιδόστρατες), τα οποία γνώριζε πολύ καλά ο θοσκός της ομάδας. Από εκεί θα γινόταν η μεταφορά 90 κιλών εκρηκτικών, μεγάλου αριθμού εμπορευμάτων, καθώς και μερικών εκατοντάδων μέτρων ακαριαίου καλωδίου που θα συνέδεε τα εκρηκτικά γείμισματα. Την τελευταία στιγμή διαπιστώθηκε ότι οι ηλεκτρικοί μηχανισμοί πυροδότησης δεν λει-

Ιταλοί στρατιώτες αφοπλίζονται από Γερμανούς αλεξιπτωτιστές μετά τη συνθηκολόγηση της Ιταλίας.

ΕΑΤΑΣΚΟΠΟΙ ΚΑΙ ΣΑΜΠΙΟΤΕΡ

Πρωτοσέλιδο της εφημερίδας «Ακρόπολις» (10 Σεπτεμβρίου 1945). Στη φωτογραφία διακρίνονται οι δωσίλογοι Λάμπου και Κουρεμπανάς στο εδώλιο των κατηγορουμένων, κατά την έναρξη της δίκης τους.

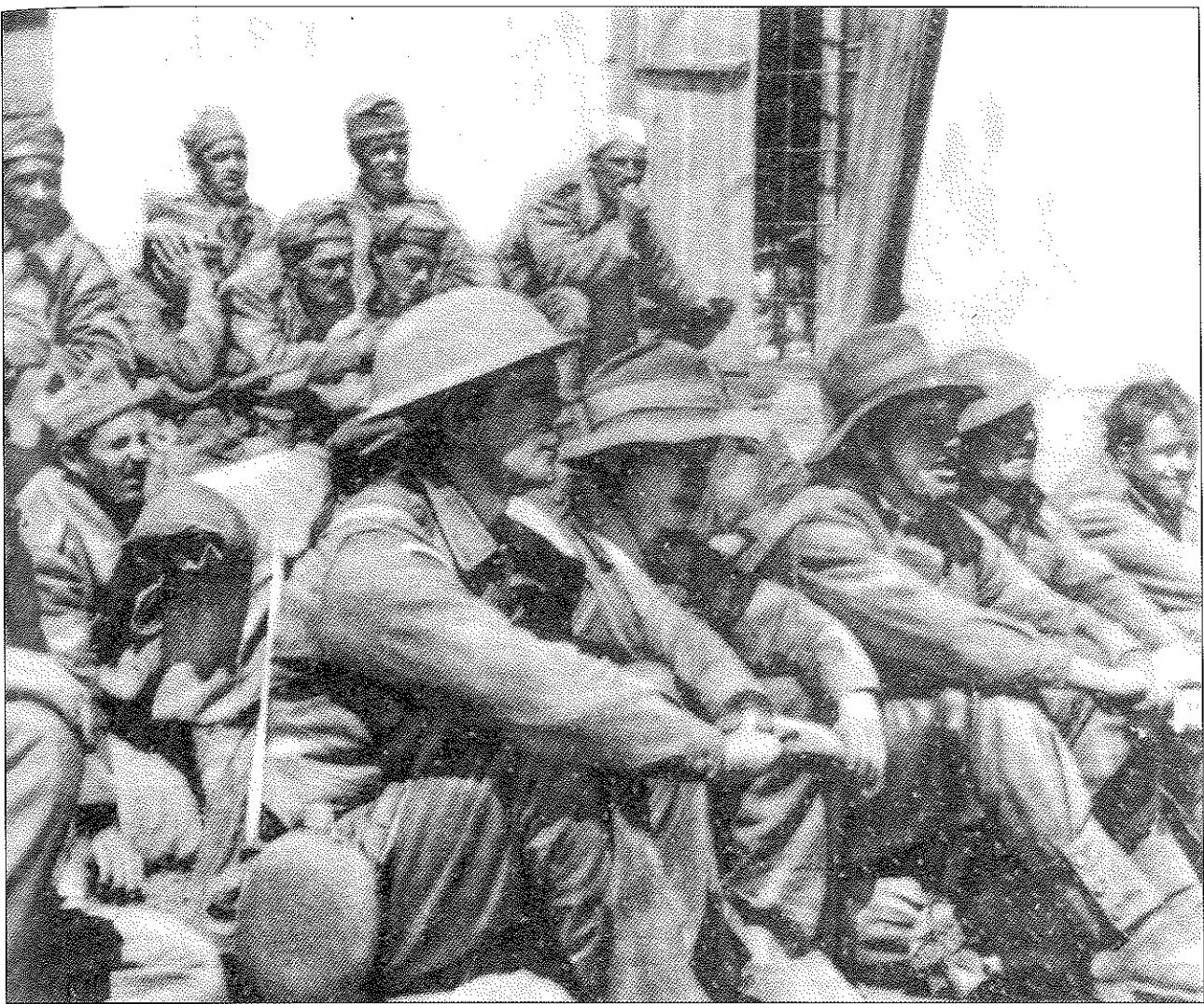
τουργούσαν λόγω της μεγάλης υγρασίας και αποφασίσθηκε η πυροδότηση να γίνει με καψύλιο και θραύκαυστο φιτίλι. Αυτό σήμαινε ότι ο άνθρωπος που θα αναλάμβανε την πυροδότηση θα έπρεπε να έχει μεγάλη αυτοσυγκέντρωση, ψυχραιμία και πνεύμα αυτοθυσίας. Αν το άναμμα του θραύκαυστου με το ειδικό σπίρτο (σπίρτο Θυέλλης) γινόταν ελάχιστα νωρίτερα ή αργότερα, το τραίνο θα ξέφευγε και αν η έκρηξη πετύχαινε, το τρομερό ωστικό κύμα θα τον εκτίνασσε μακριά χωρίς να είναι δυνατή η πρόσθεψη για την τύχη του. Την ανέλαβε ο Αγγελούλης.

Στις 20 Φεβρουαρίου 1944 70 περίπου μαχητές πλησίασαν την κοιλάδα και εγκαταστάθηκαν σ' ένα μοναστήρι κοντά στη Ραψάνη. Τρεις από αυτούς κατέβηκαν και κρύφθηκαν κοντά στη γραμμή για να βλέπουν τον σταθμό των Τεμπών από όπου η οργάνωση των σιδηροδρομικών θα έδινε το σήμα ότι περνούσε το τραίνο. Επί τρία μερόνυκτα οι δολιοφθορείς περίμεναν στο δρυμό κρύο το σήμα, που όμως δεν δινόταν, ενώ το απόγευμα της 22ης Φεβρουαρίου χάθηκε και η ορα-

τότητα από τη χιονόπτωση. Παρόλα αυτά δεν αποσύρθηκαν και έτσι ένας υπάλληλος του σταθμού των Τεμπών με κίνδυνο της ζωής του τους θρήκε και τους πληροφόρησε ότι εκείνη τη νύκτα θα περνούσε η ταχεία 53. Αμέσως οι 70 δολιοφθορείς κατέβασαν από τα δύσθατα μονοπάτια αθόρυβα τα κιβώτια με τα εκρηκτικά και τα άλλα υλικά κοντά στη γραμμή. 12 από αυτούς με τον Αγγελούλη πλησίασαν τη γραμμή και άρχισαν να τοποθετούν τα εκρηκτικά γεμίσματα σε αποστάσεις ανά 10 μέτρα και να τα συνδέουν με το ακαριαίο. Παρά το φοβερό κρύο όλα έγιναν σωστά, γρήγορα και αθόρυβα σε διάστημα μισής ώρας.

Ο κατοχικός πρωθυπουργός Ιωάννης Ράλλης παραδίδει ελληνικές σημαίες στα Τάγματα Ασφαλείας.

Οι άλλοι μαχητές, μαζί με τους δύο Βρετανούς που τους συνόδευαν, κατέλαβαν θέσεις υψηλότερα, πίσω από τα βράχια, σε απόσταση περίπου 80 μέτρων. Μόλις το τραίνο θγήκε από τον σταθμό των Τεμπών, ο κλειδούχος κούνησε συνθηματικά τρεις φορές το φανάρι του, σημάδι ότι το τραίνο είχε ξεκινήσει. Το σήμα μεταδόθηκε στους δολιοφθορείς από ενδιάμεσους παραπρητές με φακούς και όλοι περίμεναν το τραίνο. Οπως ανακοίνωσαν αργότερα οι Γερμανοί, «την 23ην Φεβρουαρίου 1944 και ώρα 01.17 μεταξύ Τεμπών και Πυργετού αμαξοστοιχία προσέκρουσε επί νάρκης». Ακριβώς όμως «δεν προσέκρουσε επί νάρκη». Η νότια σιδηροτροχιά ανατινάχθηκε σε μήκος 400 μέτρων, το τραίνο έχασε την ισορροπία του και έπεισε προς τον ποταμό με πάταγο απέναντι ακριβώς από τα όπλα των μαχητών του ΕΛΑΣ και των Βρετανών. Οσοι Γερμανοί δεν σκοτώθηκαν από την ανατροπή του τραίνου προσπά-

θήσαν να βγουν από τα βαγόνια αλλά έπεισαν στα φονικά πυρά των ανταρτών. Ο Βρετανός σύνδεσμος Λέικ, ο οποίος συμμετείχε στο τμήμα που κάλυπτε την επιχείρηση, στον ενθουσιασμό του φώναζε πετώντας το καπέλο του στον αέρα «*Thousand killed*» (Χίλιοι σκοτωμένοι). Ο Τσώρτσιλ, μιλώντας για τη δολιοφθορά στο Πολεμικό Συμβούλιο, είπε ότι, σύμφωνα με ανακοίνωση του εχθρού, οι νεκροί ανήλθαν σε 500 και οι τραυματίες σε 250, ενώ οι πληροφορίες από τους σιδηροδρομικούς υπολόγιζαν τους νεκρούς σε 450. Τέλος, οι ραδιοφωνικοί σταθμοί του Λονδίνου, του Καΐρου και της Μόσχας χαρακτήριζαν τη δολιοφθορά ως ένα από τα πιο τολμηρά και πιο καταστροφικά που έγιναν εις βάρος των Γερμανών. Οι απώλειες των ανταρτών ήταν τρεις τραυματίες, οι οποίοι αποσύρθηκαν με τους υπόλοιπους αντάρτες. Μαζί τους και ο Αγγελούλης με τον βοηθό του, οι οποίοι κατόρθωσαν να σωθούν μιλονότι το τρομερό ωστικό κύμα τους εκτίναξε μακριά και κτύπησαν στους θράχους. Ιδιαίτερη μνεία για τη συμβολή των Βρετανών συνδέσμων

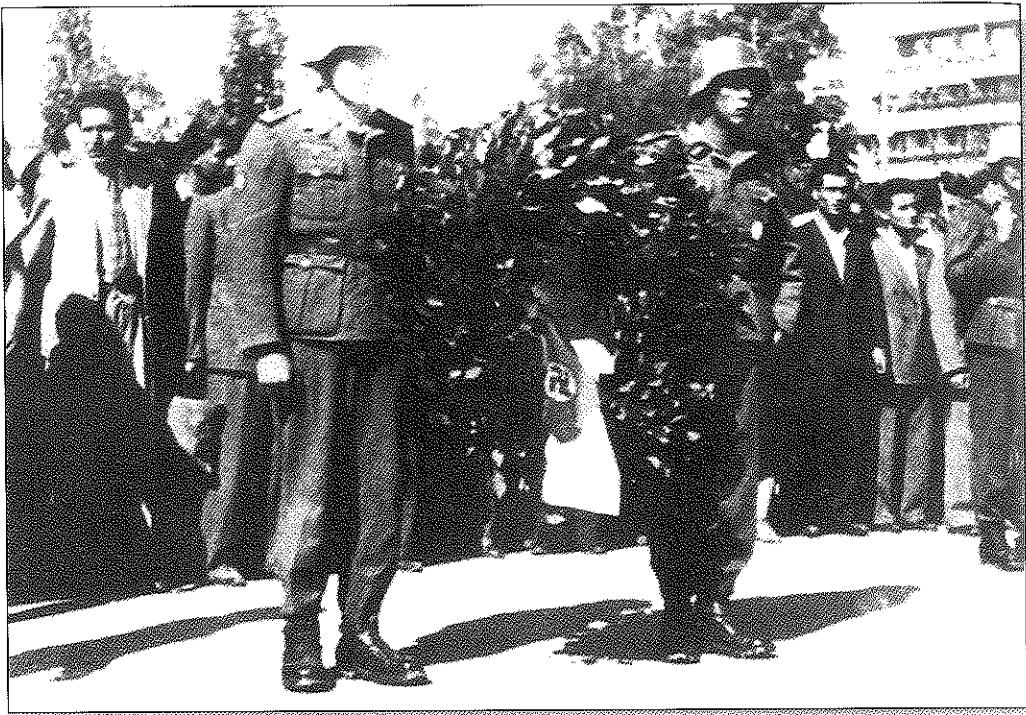
έκανε ο αρχηγός του ΕΛΑΣ στρατηγός Σαράφης στο βιβλίο του «Ο ΕΛΑΣ», όπου αναφέρει ότι «στην επιχείρηση αυτή πήραν μέρος και δύο Αγγλοί... που έδειξαν εξαιρετική διαγωγή» (Σαράφης, 399).

Οι Γερμανοί δεν προέβησαν σε αντίποινα σε χωριά των Τεμπών αλλά μετά από δύο εθδομάδες ανακοίνωσαν ότι «ως αντίποινον διά την νεωστί λαθούσαν χώραν απόπειραν, διετάχθη η διά τυφεκισμού εκτέλεσις 100 προσώπων ευρισκομένων υπό κράτησιν παρά τα γερμανικά στρατώ». Η εκτέλεση των 100 ομήρων έγινε το πρωί της 8ης Μαρτίου 1944 κοντά στο στρατόπεδο κρατουμένων της Λάρισας και όχι στον τόπο της δολιοφθοράς, όπως συνηθιζόταν μέχρι τότε (Αρσενίου, II, 78).

Στον τομέα της Οθρυος η υπό τον υπολοχαγό Παναγιώτη Γαλατσάνο ομάδα, σε συνεργασία με τον Νεοζηλανδό ταγματάρχη των Μάλγκαν (John Mulgan), εκτελούσε συνεχώς καταστροφές στη σιδηροδρομική γραμμή από το Λιανοκλάδι έως τον Δομοκό και στους δρόμους Λαμίας-Δο-

Αυστραλοί στρατιώτες αιχμάλωτοι των Γερμανών.

Κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής έδρασαν στην Ελλάδα αρκετές φιλοναζιστικές οργανώσεις. Στη φωτογραφία, μέλη της «Εθνικοσοσιαλιστικής Φρουράς Ελλάδος», μερικά από τα οποία φορούν γερμανικές στολές, καταθέτουν στεφάνι στο Μνημείο του Αγνωστου Στρατιώτη.

μοκού και Λαμίας-Καρπενησίου. Η ηρωική μορφή αυτού του αξιωματικού συνδέθηκε με ένα περιστατικό που δείχνει ως πού μπορεί να οδηγήσει η κατάρα της διχόνιας που βαραίνει τους Ελλήνες από την Αρχαιότητα. Μετά τον πόλεμο η θρετανική κυβέρνηση απένειμε στον Γαλατσάνο, σε αναγνώριση των ηρωικών του πράξεων, ένα μετάλλιο. Ένας διπλωματικός υπάλληλος της θρετανικής πρεσβείας πήγε στη Σκόπελο, την πατρίδα του Γαλατσάνου, να του το επιδώσει. Εκεί θρήκε τον πατέρα του και του ανήγγειλε ότι «η Α.Μ. η διαοίλισσα της Μεγάλης Βρετανίας ηυδόκησε να απονείμει στον υιόν σας μετάλλιον εις αναγνώρισην των εξόχων υπηρεσιών του εις τον συμμαχικόν αγώνα κατά τον πόλεμον». Ο γέροντας Γαλατόνος τον άκουσε με προσοχή και τον ρώτησε: «Γιατί το φέρατε σ' εμένα και δεν πάτε να το δώσετε στον ίδιο;». Ο Βρετανός του απάντησε ότι τον αναζήτησαν και δεν τον θρήκαν. «Να σας πω εγώ πού θρίσκεται και να πάτε να του το δώσετε», του είπε ο γέροντας. «Είναι εξόριστος στη Μακρόνησο» (Αροενίου, II, 98).

Στην ίδια περιοχή και για τον ίδιο αντικειμενικό σκοπό, δηλαδή την εκτέλεση δολιοφθορών στο συγκοινωνιακό δίκτυο, έδρασε και ένα τμήμα της μονάδας 2671ου Ειδικού Τάγματος Αναγνωρίσεως (Special Reconnaissance Battalion) του Αμερικανικού Στρατού, που το αποτελούσαν εθελοντές Ελληνοαμερικανοί ή Ελλήνες που είχαν βρεθεί στις ΗΠΑ κατά τον πόλεμο ως φοιτητές, ναυαγοί εμπορικών πλοίων κ.ά. Η πρώτη μονάδα Ελληνοαμερικανών του Αμερικανικού Στρατού ήταν το 122ο Τάγμα Πεζικού, που πήρε αυτόν τον αριθμό επειδή ιδρύθηκε το 1943, που ήταν το

122ο έτος από την Επανάσταση του 1821. Προορισμός του τάγματος ήταν η συμμετοχή του στις δολιοφθορές που θα διενεργούντο στην Ελλάδα τις παραμονές της απόβασης στη Σικελία για να παραπλανηθούν οι Γερμανοί (Επιχείρηση Animals). Φαίνεται, όμως, ότι η προετοιμασία καθυστέρησε και το τάγμα δεν πήρε μέρος στην επιχείρηση αυτή. Τότε, με εισήγηση του Γραφείου Στρατηγικών Υπηρεσιών (Office of Strategic Services ή OSS), που ήταν αντίστοιχο με τη θρετανική SOE, δημιουργήθηκαν επτά ειδικές ομάδες καταδρομέων για να δράσουν στην κατεχόμενη Ελλάδα. Οι άνδρες αυτών των ομάδων προήλθαν από το διαλυθέν 122ο τάγμα και συγκρότησαν το 2671ο Ειδικό Τάγμα Αναγνωρίσεως. Οι επτά υπηρεσιακές ομάδες (Operation Groups) έδρασαν σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας και συνεργάσθηκαν αρμονικά τόσο με τον ΕΔΕΣ όσο και με τον ΕΛΑΣ. Στην περιοχή της Λαμίας έδρασε η ομάδα Β' με σημαντικές επιτυχίες. Σύμφωνα με εκτιμήσεις των Αμερικανών σκότωσαν ή τραυμάτισαν 675 Γερμανούς, κατέστρεψαν 31 βαγόνια, τρεις ατμομηχανές, επτά χιλιόμετρα σιδηροτροχιών και έξι φορτηγά αυτοκίνητα. Στην ομάδα αυτή συμμετείχαν αρχικά ο υπολοχαγός Τζων Γιάνναρης, ο οποίος τραυματίσθηκε και ο γιος του πρωθυπουργού Τσουδερού, ο οποίος είχε θρεθεί στις ΗΠΑ ως σπουδαστής. Στα μέσα Νοεμβρίου 1944, σχεδόν 15 ημέρες μετά την πλήρη απελευθέρωση της Ελλάδας, το 2671ο Τάγμα των Ελληνοαμερικανών έφυγε από τη χώρα και οι άνδρες του τοποθετήθηκαν σε άλλες αμερικανικές μονάδες (περισσότερες πληροφορίες για τις δύο αυτές μονάδες αναφέρονται στο περ. «Σύγχρο-

νος Στρατός», τχ. 30ής Ιουνίου 1995).

Λίγους μήνες μετά την ανατίναξη της γέφυρας του Ασωπού ο Στοτ υπήρξε πρωταγωνιστής ενός από τα πιο περίεργα περιστατικά του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Ο Στοτ υπηρετούσε ως λοχίας στο Νεοζηλανδικό Εκστρατευτικό Σώμα που πολέμησε στην Ελλάδα και στην Κρήτη. Κατά τη διάρκεια της γερμανικής εισβολής στην Κρήτη τραυματίσθηκε και αιχμαλωτίσθηκε, αλλά δραπέτευσε πηδώντας με «άλμα επί κοντώ» τα συρματοπλέγματα του στρατοπέδου αιχμαλώτων. Μετά από μερικούς μήνες διέφυγε στην Αίγυπτο, όπου εντάχθηκε στη SOE. Στην Ελλάδα επέστρεψε ως ανθυπολοχαγός τον Απρίλιο του 1943 και έλαβε μέρος στην ανατίναξη της γέφυρας του Ασωπού, όπως ήδη αναφέρθηκε. Λίγες εβδομάδες αργότερα ο -λοχαγός πλέον- Στοτ διορίσθηκε σύνδεσμος αξιωματικός στα τμήματα του ΕΛΑΣ Αττικοβοιωτίας. Από τη θέση αυτή επισκεπτόταν συχνά την Αθήνα και ερχόταν σε επαφή με στελέχη διαφόρων συντριτικών οργανώσεων, όπως η «Εθνική Δράση», η ΕΔΕΜ, ο ΕΔΕΣ, η PAN του Βεντήρη και άλλες. Στις 4 Νοεμβρίου 1943 ο Στοτ και οκτώ εκπρόσωποι αυτών των οργανώσεων υπέγραψαν συμφωνία με την οποία έθεσαν τις οργανώσεις τους υπό τις διαταγές του ΣΜΑ για την εκτέλεση δολιοφθορών και κατασκοπείας αλλά επίσης και για «να προστατεύσουν και να φρουρήσουν την πόλιν ευθύς ως εκκενωθεί... αποτρέποντας την βιαία επικράτηση οιασδήποτε παρατάξεως» (Φλάισερ, Β, 362). Μια εβδομάδα αργότερα, πιθανόν στις 13 Νοεμβρίου, ο Στοτ με τη μεσολάθηση του διορισμένου από τους Γερμανούς δημάρχου Αθηναίων Αγγελού Γεωργάτου συναντήθηκε με τον Αυστριακό συνταγματάρχη Ρόμαν Λόος (Roman Loos), αρχηγό της Μυστικής Στρατιωτικής Αστυνομίας (GFP), που συνοδεύεται από τον διπλωμάτη Ρούντου Στράρκερ (Rudi Strarker). Σκοπός της συνάντησης ήταν οι διαπραγματεύσεις για μια γερμανοθρεπτική προσέγγιση της οποίας η ισχύς της θα μπορούσε «προς το παρόν» να περιορισθεί στην Ελλάδα. Η συνάντηση αυτή, που διήρκεσε περίπου τρεις ώρες, έληξε με την υπόσχεση του Στοτ να διαβιβάσει τις γερμανικές προτάσεις στο Κάιρο. Φαίνεται ότι οι Γερμανοί αντιμετώπιζαν με μεγάλη σοβαρότητα το ζήτημα της ιδιαίτερης ειρήνης με τη Βρετανία, γιατί μετά τη σύσκεψη μετέφεραν τον Στοτ με δικό τους πλοιάριο στους πρόποδες του Ελικώνα και τον περί-

μεναν στην ακτή να επιστρέψει από το χωριό Κυριάκι, όπου είχε το στρατηγείο του. Στη συνέχεια από την Αθήνα τον μετέφεραν στο Λαύριο με δικό τους αυτοκίνητο και τον επιβίβασαν μαζί με τους συνοδούς του σε πλοιάριο για τη Χίο. Εκεί ο Γερμανός φρούραρχος τους περιποιήθηκε και φρόντισε για τη μεταφορά τους στην Τουρκία (Φλάισερ, Β, 363). Στην Αίγυπτο ο Στοτ ανακρίθηκε για τις παράτολμες πρωτοβουλίες του, αλλά τιμωρήθηκε μόνο με επίπληξη, ενώ ταυτόχρονα παρασημοφορήθηκε για τη θαρραλέα στάση του και τη συλλογή πολύτιμων πληροφοριών. Ο Στοτ δεν επέστρεψε ποτέ στην Ελλάδα. Περί το τέλος του πολέμου στάλθηκε στο μακρινό Βόρνεο, όπου στις 20 Μαρτίου 1945 εξαφανίσθηκε κατά την εκτέλεση μιας επιχείρησης πίσω από τις ιαπωνικές γραμμές. Αντίθετα με τον Στοτ, ο παμπόνηρος Λόος όχι μόνο κατόρθωσε να διασωθεί, αλλά μετά το τέλος του πολέμου επιανήλθε στις τάξεις της αυστριακής Αστυνομίας και εργάσθηκε στο εθνικό τμήμα της Ιντερπόλ έως την αποστράτευσή του, το 1962 (Μαζόουερ, 253).

Μετά την απομάκρυνση του Γκλενκόνερ διευθυντής του γραφείου της SOE Καΐρου τοποθετήθηκε στις 20 Νοεμβρίου 1943 ο υποστράτηγος Ε. Στάουελ (E. Stawell). Την άνοιξη του 1944 έγινε αναδιάρθρωση του γραφείου, το οποίο μετονομάσθηκε σε αρχηγείο Ειδικών Επιχειρήσεων Μεσογείου (Special Operations Mediterranean ή SOM) και στις αποστολές των Βρετανών πρακτόρων ή συνδέσμων που βρίσκονταν σε διάφορες χώρες δόθηκαν νέες συνθηματικές ονομασίες. Στην αποστολή π.χ. που ήταν στην Ελλάδα δόθηκε η ονομασία Force 133, στην αντίστοιχη της Αλβανίας και της Γιουγκοσλαβίας η Force 266 και σ' αυτή της Πολωνίας και της Τσεχοσλοβακίας η Force 139. Στη Force 133 ανήκε και το άγημα των 600 περίπου Βρετανών στρατιωτών υπό τον ταγματάρχη Τζέλικο (Jellico), εγγονό του Βρετανού αρχιναύάρχου του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, που αποβιβάσθηκαν στην Ελλάδα στις 17 Νοεμβρίου 1944 κατά την αποχώρηση των Γερμανών.

Το θωρηκτό
«Αθέρωφ», που
διέφυγε στη
Μέση Ανατολή.

